

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

ΖΗΝ: Σὺ δέ, ὦ Καλλιδημίδη, πῶς ἀπέθανες; Ἐγὼ μὲν γάρ, ὅτι παράσιτος ὢν Δεινίου πλέον τοῦ ἱκανοῦ ἐμφαγὼν ἀπεπνίγην, οἶσθα· παρῆς γὰρ ἀποθνήσκοντί μοι. ΚΑΛ: Παρῆν, ὦ Ζηνόφαντε· τὸ δὲ ἐμὸν παρὰδοξόν τι ἐγένετο. Οἶσθα γὰρ καὶ σύ που Πτοιόδωρον τὸν γέροντα; ΖΗΝ: Τὸν ἄτεκνον, τὸν πλούσιον, ὃ σε τὰ πολλὰ ᾔδειν συνόντα. ΚΑΛ: Ἐκείνον αὐτὸν αἰεὶ ἐθεράπευον ὑπισχνούμενον ἐπ’ ἐμοὶ τεθνήξεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς μήκιστον ἐπεγίνετο καὶ ὑπὲρ τὸν Τιθωνὸν ὁ γέρον ἐξῆ, ἐπίτομόν τινα ὁδὸν ἐπὶ τὸν κληρὸν ἐξηῆρον· πριάμενος γὰρ φάρμακον ἀνέπεισα τὸν οἶνοχόρον, ἐπειδὴν τάχιστα ὁ Πτοιόδωρος αἰτήσῃ πιεῖν, πίνει δὲ ἐπεικῶς ζωρότερον ἐμβαλόντα εἰς κύλικα ἑτομον ἔχειν αὐτὸ καὶ ἐπιδοῦναι αὐτῷ· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσῃ, ἐλεύθερον ἐπωμοσάμην ἀφήσειν αὐτόν. ΖΗΝ: Τί οὖν ἐγένετο; Πάνυ γὰρ τι παρὰδοξον ἔρεῖν ἔοικας. ΚΑΛ: Ἐπεὶ τοίνυν λουσάμενοι ἤκομεν, δύο δὴ ὁ μειρακίσκος κύλικας ἐτοίμους ἔχων τὴν μὲν τῷ Πτοιόδῳ τὴν ἔχουσαν τὸ φάρμακον, τὴν δὲ ἐτέραν ἐμοί, σφαλεῖς οὐκ οἶδ’ ὅπως ἐμοὶ μὲν τὸ φάρμακον, Πτοιόδῳ δὲ τὸ ἀφάρμακτον ἔδωκεν· εἴτα ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ αὐτίκα μάλα ἐκτάδην ἐκείμην ὑποβολιμαῖος ἀντ’ ἐκείνου νεκρός. Τί τοῦτο γελᾷς, ὦ Ζηνόφαντε; Καὶ μὴν οὐκ ἔδει γε ἑταίρω ἀνδρὶ ἐπιγελᾶν.

Λουκιανός, *Νεκρικοί Διάλογοι* 17

Ἔκδοση: M.D. Macleod, (OCT) 1972-1987

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Λουκιανού βλ. **Ενότητα 4.**

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η κριτική ματιά του Λουκιανού και η αξία της σάτιράς του φαίνονται κυρίως στους διαλόγους του. Πηγή έμπνευσης, τόσο σε επίπεδο λογοτεχνικής φόρμας όσο και σε επίπεδο ιδεολογικό, αποτέλεσε για τον Λουκιανό ο κυνικός φιλόσοφος Μένιππος από τα Γάδαρα της Παλαιστίνης (περ. 250 π.Χ.), ο οποίος πρωταγωνιστεί σε πολλούς διαλόγους του Λουκιανού. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Λουκιανός στο έργο του *Δις Κατηγορούμενος*, χρησιμοποίησε τον διάλογο ως λογοτεχνική μορφή, αλλά προσπάθησε να του προσδώσει χάρη και να τον κάνει πιο προσιτό στο κοινό. Ανέμειξε τις σάτιρες των Κυνικών με τον πλατωνικό διάλογο και με στοιχεία της Νέας Κωμωδίας. Στους μενύππειους διαλόγους ανήκουν οι 30 *Νεκρικοί Διάλογοι*, στους οποίους νεκροί μιλούν για τη ματαιότητα των ανθρωπίνων επιθυμιών και τονίζουν πόσο εφήμερη είναι η ζωή.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ένα δείγμα λογοτεχνικού διαλόγου ο οποίος έχει την ιδιαιτερότητα ότι διεξάγεται μεταξύ δύο νεκρών,
- να έρθουν σε επαφή με ένα διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο, αυτό της εκμετάλλευσης ενός πλουσίου από έναν επιτήδαιο «παράσιτο» που αποβλέπει στο κέρδος,

- να απολαύσουν το «παράδοξον» της ιστορίας που μοιάζει με ανέκδοτο,
- να εντοπίσουν τα αφηγηματικά και διαλογικά στοιχεία και κυρίως τον τρόπο μετάβασης από το ένα γεγονός στο άλλο.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Χρειάζεται να δοθεί έμφαση στην κατανόηση του νοήματος του διαλόγου, που θυμίζει ανέκδοτο. Ήδη από την πρώτη ανάγνωση πρέπει να δοθεί έμφαση στο αστείο της υπόθεσης, δηλ. στο σημείο «... δύο δὴ ὁ μειρακίσκος κύλικας ἐτοίμους ἔχων οὐκ οἶδ ὅπως **ἐμοὶ** μὲν τὸ φάρμακον, Πτοιοδῶρῳ δὲ τὸ ἀφάρμακτον ἔδωκεν· εἴτα ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ αὐτίκα μάλα **ἐκτάδην ἐκείμην ὑποβολιμαῖος ἀντ' ἐκείνου νεκρός**».
- Οι παρακάτω ερωτήσεις κατανόησης που θα ακολουθήσουν τη δεύτερη ανάγνωση του κειμένου θα βοηθήσουν τους μαθητές (που απαντούν με λέξεις και φράσεις του κειμένου) στην καλύτερη παρακολούθηση των γεγονότων:
 - Πῶς πέθανε ο Ζηνόφαντος;
 - Ποιος ἦταν ο Πτοιοδῶρος;
 - Ποια βασικά χαρακτηριστικά τού αποδίδει ο Ζηνόφαντος;
 - Τι υποσχόταν ο Πτοιοδῶρος στον Καλλιδημίδη;
 - Γιατί ο Καλλιδημίδης δεν μπορούσε να περιμένει άλλο για την κληρονομιά;
 - Με ποιον συνεργάστηκε για να φέρει σε πέρας το σχέδιό του και ποιο ἦταν αυτό;
 - Σε ποιο σημείο του κειμένου περιγράφεται το μοιραίο λάθος;
- Σημαντική είναι η κατανόηση του αφηγηματικού χαρακτήρα του κειμένου, δηλ. της χρονολογικής αφήγησης των γεγονότων, τα οποία θα κληθούν οι μαθητές να εντοπίσουν μέσα από τους χρονολογικούς δείκτες που χρησιμοποιεί ο Καλλιδημίδης (χρονικούς συνδέσμους, επιρρηματα και μετοχές): «**ἀεὶ** ἐθεράπευον... **Ἐπεὶ** δέ... ἔξη, ... **πριάμενος** γὰρ φάρμακον... **ἐμβάλοντα** εἰς κύλικα...». «**Ἐπεὶ** τοίνυν λουσάμενοι ἤκομεν, ... **εἴτα** ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ **αὐτίκα μάλα** ἐκτάδην ἐκείμην ... νεκρός».
- Ενδιαφέρον σημείο για συζήτηση αποτελεί η αναφορά στην ατεκνία και στον πλούτο του Πτοιοδῶρου (ΖΗΝ.: Τὸν ἄτεκνον, τὸν πλούσιον;). Πρόκειται για τα δύο χαρακτηριστικά που διαχρονικά παρωθούν έναν «παράσιτο» να προσκολλάται σε κάποιον. Σκόπιμος θα ἦταν ο σύντομος χαρακτηρισμός των δύο προσώπων, δηλ. και του πλούσιου ηλκιωμένου που, επειδή δεν ἔχει παιδιά, επιζητεῖ το ενδιαφέρον και τη φροντίδα κάποιου, προσφέροντας ως αντάλλαγμα χρήματα, και του «παράσιτου», που επιζητεῖ αυτήν ακριβῶς την ανταμοιβή και δε διστάζει να φτάσει μέχρι και στο φόνο.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. «Ὅποιος σκάβει το λάκκο του ἄλλου πέφτει ο ἴδιος μέσα». Οι μαθητές μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους γι' αυτή την παροιμία ή και να παρουσιάσουν ανθόρμητα τις σκέψεις τους σε ένα λόγο τριῶν λεπτῶν, ὅπου θα αναφέρουν συνειρμικά τις ιδέες που ἔρχονται στο μυαλό τους για τα αἴτια, τις συνέπειες κτλ.

Πρόσθετη ερώτηση – Θέμα για συζήτηση

Να αναλύσετε την ψυχολογία του Πτοιοδῶρου και του Καλλιδημίδη δίνοντας έμφαση στα χαρακτηριστικά εκείνα που καθόρισαν τη συμπεριφορά τους που περιγράφεται στο κείμενο.

Δημιουργική-διαθεματική δραστηριότητα

Δραματοποίηση: Να παρουσιάσετε τον διάλογο στη ν.ε. και να τον εμπλουτίσετε, αν θέλετε, με σκέψεις των δύο προσώπων που θα αναδεικνύουν περισσότερο τον χαρακτήρα τους και όσα πιθανόν είχαν στο μυαλό τους.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. λέξεις παράγωγες και σύνθετες του επιθ. ελεύθερος.

Ενδιαφέρον σχόλιο μπορεί να αποτελέσει η σημασιολογική εξέλιξη του επιθέτου. Στην α.ε. το επιθ. ελεύθερος σήμαινε αρχικά αυτόν που δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις, όπως και σήμερα, και κατά δεύτερον αυτόν που ταιριάζει σε ελεύθερο άνθρωπο, όπως το α.ε. ελευθέριος. Στη συνέχεια απέκτησε πολιτική σημασία, χαρακτηρίζοντας τον πολίτη, τον άνθρωπο με πολιτικά δικαιώματα, σε αντίθεση με το δούλο.

Στη ν.ε. χαρακτηρίζει κυρίως αυτόν που έχει απαλλαγεί από δεσμεύσεις και δεν υπόκειται σε περιορισμούς. Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι στη ν.ε. το επίθ. «ελευθέριος» χρησιμοποιείται με αρνητική σημασία, για να χαρακτηρίσει άνθρωπο ή συμπεριφορά ανήθικη (πβ. ελευθέρια συμπεριφορά/γυναίκα ελευθερίων ηθών).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ελευθέρωσις: ενέργεια // ελευθερωτής: πρόσωπο που ενεργεί.
2. α. ελευθερη ζώνη: περιοχή αεροδρομίων ή λιμανιών όπου τα εμπορεύματα απαλλάσσονται από δασμούς // ελεύθερος σκοπευτής: αυτόνομος μαχητής (δηλ. όχι ενταγμένος σε τακτική μονάδα) που βάλλει κρυμμένος εναντίον των εχθρών // ελεύθερος χρόνος: χρόνος κατά τον οποίο δεν εργάζεται κάποιος και ο οποίος αφιερώνεται σε ευχάριστες ασχολίες.
β. Η προσωπική ελευθερία είναι αναφαίρετο δικαίωμα του ανθρώπου και πρέπει να διαφυλάσσεται με κάθε τρόπο.
Η ελευθερία του λόγου επιτρέπει στους πολίτες να εκφράζουν τις απόψεις τους χωρίς φόβο.
Η ελευθερία του τύπου αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος.
3. α. αποσύρομαι από μια διεκδίκηση (διευκολύνοντας έτσι κάποιον άλλο να ενεργήσει πιο άνετα),
β. ευχή σε έγκυο να έχει καλή γέννα, να γεννήσει εύκολα, γ. φέρομαι αυθόρμητα και φυσικά,
δ. δε βρίσκεται πια υπό περιορισμό, στη φυλακή.
4. ελευθερώνω // απελευθερωτής // απελευθερωμένος, απελεύθερος // απελευθέρωση, ελευθερία.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή ουσιαστικών από επίθετα.

Η διδασκαλία του πρωτότυπου υλικού γίνεται σχεδιαγραμματικά με πίνακα στον οποίο δίνονται συνοπτικά οι παραγωγικές καταλήξεις των ουσιαστικών ανάλογα με την κατηγορία των επιθέτων από τα οποία προέρχονται, καθώς και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα είτε από το κείμενο είτε από τη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. σοφία, εὐγένεια, δουλοσύνη, ἀγαθότης, σωφροσύνη, γενναιότης, δριμύτης

2. ἄβρoς, εὐρύς, βραδύς, ἀπειθής, ἄπειρος, αὐθάδης, ὥραϊος
 3. α. λεπτότης, β. αἰτία, γ. ἀμέλεια, δ. ἄπνοια, ε. ἀκριβεία, στ. πραότης, ζ. ἀταξία, η. κυριότης, θ. θρασυ-
 της. Σχηματίζεται το ουσ. λαμπρότης.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναζητήσετε στις Ενότητες 5, 6 και 7 του σχολικού εγχειριδίου τα επίθετα και να σχηματίσετε πα-
 ράγωγα ουσιαστικά των επιθέτων, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (π.χ. διαυγής, βα-
 θύς, ἄδικος, ὠκύς, βαρύς).
 2. Ἐπεὶ δὲ ὑπὲρ τὸν Τιθωνὸν ὁ γέρον ἐξῆ: με ποιες λέξεις ή φράσεις χαρακτηρίζουμε στη ν.ε. κάποιον
 ο οποίος ζει ή έζησε πολλά χρόνια;
 [Απάντηση: αιωνόβιος, υπεραιωνόβιος, μακροβιότατος, μαθουσάλας κ.ά.]

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με την κλίση των δευτερόκλιτων επιθέτων και της δεικτικής αντωνυμίας οὗτος, αὕτη, τοῦτο.

Ο διδάσκων μπορεί να κάνει επανάληψη της α' και β' κλίσης ζητώντας από τους μαθητές να κλί-
 νουν κάποια ουσιαστικά. Στη συνέχεια θα αναφερθεί στα δευτερόκλιτα επίθετα. Είναι σημαντικό να
 διαχωρίσουν οι μαθητές τα τρικατάληκτα από τα δικατάληκτα επίθετα και να κατανοήσουν ότι στα τρι-
 κατάληκτα μόνο το θηλυκό είναι πρωτόκλιτο. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι το θηλυκό, μο-
 λονότι ακολουθεί τους κανόνες της α' κλίσης, στη γενική του πληθυντικού τονίζεται όπου και όπως α-
 κριβώς τονίζεται το αρσενικό στην ίδια πτώση.

Σχετικά με τα δικατάληκτα επίθετα, ο διδάσκων μπορεί να αναφέρει ενδεικτικά ότι έτσι σχηματί-
 ζονται τα περισσότερα σύνθετα επίθετα, καθώς και κάποια μεμονωμένα επίθετα (αἶθριος, αἰφνίδιος
 βάρβαρος, βάνανσος, βέβηλος, γαμήλιος, δόκιμος, λάλος κ.ά.).

Κατά τη διδασκαλία της δεικτικής αντωνυμίας οὗτος να επισημανθεί η ομοιότητα στον τρόπο κλί-
 σης με τα δευτερόκλιτα επίθετα, αλλά και να τονιστεί ότι το ουδέτερο δεν έχει -ν στην ονομαστική και
 αιτιατική ενικού. Επίσης, να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι είναι η μόνη αντωνυμία που έχει κλητική
 στον ενικό του αρσενικού και θηλυκού γένους.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. δεινός, β. δικαίαν, γ. ἀκάρπων, δ. γενναῖοι, ε. ἐντίμοις.
 3. α. τὰς ἀρχαίας, τὰ ἀρχαῖα, β. τῷ δεξιῷ, τῷ δεξιῷ, γ. τῶν θεῶν, τῶν θεῶν, δ. οἱ ὠφέλιμοι, τὰ ὠφέλι-
 μα, ε. τῶν ὀλίγων, τῶν ὀλίγων.
 4. α. οὗτοι. Ὁ τόπος οὗτος χθαμαλός ἐστιν. β. ταῦτα. Τὸ παιδίον τοῦτο οὐκ ἐγίγνωσκε τὸν κίνδυνον. γ.
 τοῦτο. Ταῦτα τὰ ἀριστεία λαμβάνουσι. δ. τούτον. Ἐκεῖνος εἰς τούτους τοὺς ἀγῶνας κατέστησεν ἡμᾶς.
 ε. αὕτη. Αὕται αἱ ψῆφοι τῶν δικαστῶν εἰσιν.
 5. πλούσιος → πλούσιοι, πλούσιαι, πλούσια // ἐτέρων → (πρόκειται για επίθετο που ανήκει στις αόρι-
 στες επιμεριστικές αντωνυμίες) ἐτέρου, ἐτέρας, ἐτέρου // σφοδρῶν → σφοδρῶν, σφοδρῶν, σφοδρῶν
 // οἱ λοιποὶ → ὁ λοιπός, ἡ λοιπή, τὸ λοιπόν // ἕκαστα → (πρόκειται για επίθετο που ανήκει στις αό-
 ριστες επιμεριστικές αντωνυμίες) ἕκαστον, ἑκάστην, ἕκαστον // μυρία → (απαντά στον ενικό αριθμό
 με περιληπτικά ουσιαστικά) μυρίον, μυρίαν, μυρίον.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα και να τα κλίνετε στα τρία γένη:
α. Ἦν γάρ ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν.
β. Προμηθεὺς ὄρᾳ τὸν ἄνθρωπον γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστροτον καὶ ἄοπλον.
2. Στο παρακάτω απόσπασμα να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα και να τα γράψετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη:
Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε (= εξασφάλισε τρόπους αποφυγῆς της αλληλοεξόντωσης), πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὴς αὐτὰ (= απέναντι στις εποχές του Δία επινοοῦσε ευκολίες ντύνοντάς τα) πυκναῖς τε θριξὶ καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμύναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν, ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω καὶ ὑποδὼν τὰ μὲν ὀπλαῖς, τὰ δὲ θριξὶ καὶ δέρμασι στερεοῖς καὶ ἀνάιμοις.

Πλάτων, Πρωταγόρας 321a-b

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 4.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ὅρων, ὦ Νικόκλεις, τιμῶντά σε τὸν τάφον τοῦ πατρὸς οὐ μόνον τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων, ἀλλὰ καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἱππων τε καὶ τριήρων ἀμίλλαις, καὶ λείποντ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων ὑπερβολὴν, ἡγησάμην Εὐαγόραν, εἴ τίς ἐστιν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσιν περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων, εὐμενῶς μὲν ἀποδέχεσθαι καὶ ταῦτα, καὶ χαίρειν ὀρώντα τὴν τε περὶ αὐτὸν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν, πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχειν ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἴ τις δυνηθεῖη περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν κινδύνων ἀξίως διελθεῖν τῶν ἐκεῖν' πεπραγμένων· εὐρήσομεν γάρ τοὺς φιλοτίμους καὶ μεγαλοψύχους τῶν ἀνδρῶν οὐ μόνον ἀντὶ τῶν τοιούτων ἐπαινεῖσθαι βουλομένους, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ζῆν ἀποθνήσκειν εὐκόλως αἰρουμένους, καὶ μᾶλλον περὶ τῆς δόξης ἢ τοῦ βίου σπουδάζοντας, καὶ πάντα ποιοῦντας ὅπως ἀθάνατον τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην καταλείψουσιν. Αἱ μὲν οὖν δαπάναι τῶν μὲν τοιούτων οὐδὲν ἐξεργάζονται, τοῦ δὲ πλούτου σημειὸν εἰσιν· οἱ δὲ περὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀγωνίας ὄντες, οἱ μὲν τὰς δυνάμεις τὰς αὐτῶν, οἱ δὲ τὰς τέχνας ἐπιδειξάμενοι, σφᾶς αὐτοὺς ἐντιμωτέρους κατέστησαν· ὁ δὲ λόγος εἰ καλῶς διέλθοι τὰς ἐκεῖνου πράξεις, ἀείμνηστον ἂν τὴν ἀρετὴν τὴν Εὐαγόρου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσειεν. Ἐχρὴν μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν τοὺς ἐφ' αὐτῶν ἀνδρας ἀγαθοὺς γεγεννημένους, ἵν' οἱ τε δυνάμεινοι τὰ τῶν ἄλλων ἔργα κοσμεῖν ἐν εἰδόσιν ποιούμενοι τοὺς λόγους ταῖς ἀληθείαις ἐχρῶντο περὶ αὐτῶν, οἱ τε νεώτεροι φιλοτιμωτέως διέκειντο πρὸς τὴν ἀρετὴν, εἰδότες ὅτι τούτων εὐλογησονται μᾶλλον ὢν ἂν ἀμείνους σφᾶς αὐτοὺς παράσχουσιν. Νῦν δὲ τίς οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν, ὅταν ὄρᾳ τοὺς μὲν περὶ τὰ Τρωϊκά καὶ τοὺς ἐπέκεινα γενομένους ὑμνουμένους καὶ τραγωδομένους, αὐτὸν δὲ προειδῇ, μὴδ' ἂν ὑπερβάλλῃ τὰς ἐκεῖνων ἀρετάς, μὴδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιοωθησόμενον... Τούτων δ' αἴτιος ὁ φθόνος, ὃ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν πρόσσεστιν, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσιν ἐστιν. Οὕτω γάρ τινες δυσκόλως

πεφύκασιν, ὥσθ' ἦδιον ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν οἷς οὐκ ἴσασιν εἰ γεγόνασιν, ἢ τούτων ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες αὐτοὶ τυγχάνουσιν.

Ἰσοκράτης, *Εὐαγόρας* 1-6

Ἔκδοση: G. Mathieu – É. Brémond (εκδ. Les Belles Lettres), 1938 (ανατ. 1967)

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Ισοκράτης είναι ένας από τους πιο γνωστούς Αθηναίους ρήτορες. Γεννήθηκε το 436 π.Χ. στον αττικό δήμο Ερχιά και πέθανε λίγο μετά το 338 π.Χ. σε ηλικία περίπου 98 ετών. Καταγόταν από εύπορη οικογένεια και μαθήτευσε κοντά στον σοφιστή Γοργία, στον Πρόδικο, στον Τεισία και στον μετριοπαθή ολιγαρχικό Θηραμένη· θεωρείται ότι ανήκε και στον κύκλο του Σωκράτη. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου η πατρική περιουσία του εξανεμίστηκε και ο Ισοκράτης αναγκάστηκε να ασκήσει για κάποια περίοδο το επάγγελμα του λογογράφου.

Γύρω στο 390 π.Χ. δημιούργησε τη δική του ρητορική σχολή και διακρίθηκε ως σπουδαίος ρητοροδιδάσκαλος. Συνέγραψε αρκετούς λόγους, ο ίδιος όμως δεν εκφώνησε ποτέ κανέναν διότι, όπως παραδεχόταν, δε διέθετε τόλμη και δυνατή φωνή· απευθύνθηκε όμως στο κοινό με το γραπτό λόγο (*Ἐγὼ γὰρ πρὸς μὲν τὸ πολιτεύεσθαι πάντων ἀφύεστατος ἐγενόμην τῶν πολιτῶν· οὔτε γὰρ φωνὴν ἔσχον ἱκανὴν οὔτε τόλμαν δυναμένην ὄχλῳ χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδουμένοις*, Φίλιππος 81).

Κατά την ελληνιστική εποχή αποδίδονταν στον Ισοκράτη εξήντα λόγοι, κυρίως επιδεικτικοί, από τους οποίους 25 θεωρήθηκαν γνήσιοι από τον Διονύσιο τον Αλικαρνασσέα και 28 από τον Καικίλιο (ρήτορα και ιστορικό από τη Σικελία). Σήμερα σώζονται 21 λόγοι, με γνωστότερους τον *Πανηγυρικόν*, τον *Παναθηναϊκόν*, τον *Ἀρεοπαγικόν*, τον *Περὶ ἀντιδόσεως* και τον *Περὶ εἰρήνης*. Ἐγραψε επίσης επιστολές· αξίζει να αναφέρουμε τη Β' επιστολή του, η οποία γράφτηκε το 344 π.Χ. και απευθύνεται στο βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β'.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Ισοκράτης απηύθυνε σε ηγεμόνες όχι μόνο επιστολές, αλλά και λόγους. Είναι γνωστές οι επιστολές του προς τον Διονύσιο Α', τον τύραννο των Συρακουσών, τον τύραννο των Φερών Ιάσονα, το βασιλιά της Σπάρτης Αρχίδαμο και τον Φίλιππο Β' της Μακεδονίας, αλλά και οι λόγοι του *Πρὸς Νικοκλέα*, *Νικοκλῆς* και *Εὐαγόρας*. Ειδικότερα στον τελευταίο (από όπου προέρχεται το κείμενο της Ενότητας) ο Ισοκράτης εγκωμιάζει τις αρετές του βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα (περίπου 435-374/3 π.Χ.) και διατυπώνει τις απόψεις του σχετικά με τις ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ένας βασιλιάς.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με έναν παραινετικό λόγο του Ισοκράτη που αξιοποιεί με άριστο τρόπο ρητορικές τεχνικές,
- να προβληματιστούν πάνω στην έννοια των μεγάλων κατορθωμάτων και της υστεροφημίας,
- να συνειδητοποιήσουν ότι ο φθόνος δεν επιτρέπει στον άνθρωπο να αναγνωρίσει κάποιον άλλο ως επιτυχημένο.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές να διευκρινίσουν την έννοια της υστεροφημίας –η οποία πρέπει να τους είναι οικεία από την *Ὀδύσεια*– αναλύοντας τη λέξη στα συνθετικά της μέρη.
- Οι ερωτήσεις κατανόησης θα βοηθήσουν στην καλύτερη επαφή με το κείμενο:
 - Με ποιους τρόπους τιμά ο Νικοκλής τον πατέρα του;
 - Με τι πιστεύει ο Ισοκράτης ότι θα χαιρόταν ο Ευαγόρας;
 - Ποιοι άντρες, σύμφωνα με το κείμενο, ενδιαφέρονται κυρίως να αφήσουν αθάνατη τη μνήμη τους;
 - Ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στους ήρωες του Τρωικού πολέμου και σε συγχρόνους που έχουν να επιδείξουν ανδραγαθήματα ισάξια ή και ανώτερα; Σε τι οφείλεται, κατά τον Ισοκράτη, η διαφορετική αντιμετώπισή τους;
- Οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν ότι η έννοια του επιτυχημένου ανθρώπου ξεπερνά το στενό πλαίσιο ενός ορισμού και λαμβάνει διαφορετική μορφή ανά τις εποχές. Οι μαθητές μπορούν επίσης να κληθούν να αναλύσουν τη σημασία των επιθέτων *φιλότιμος* και *μεγαλόψυχος* του κειμένου και να εξηγήσουν πως σχετίζονται με την υστεροφημία.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ισοκράτη, οι άνθρωποι μπορούν ευκολότερα να αποδεχτούν το μεγαλείο ενός μυθικού προσώπου παρά αυτό ενός υπαρκτού ανθρώπου, που μάλιστα τυχαίνει να τους έχει ευεργετήσει. Ενώ ο ισχυρισμός ακούγεται κατ' αρχάς παράδοξος, ωστόσο επαληθεύεται από τα πράγματα και, όπως σωστά επισημαίνει ο Ισοκράτης, αιτία της παράδοξης αυτής συμπεριφοράς είναι ο φθόνος. Ο μέσος άνθρωπος νιώθει ευχαρίστηση από μια ευεργεσία και ευγνωμοσύνη προς τον ευεργέτη του, ταυτόχρονα όμως –ίσως για να διατηρήσει τον αυτοσεβασμό του, ο οποίος πληγώνεται από την παραδοχή της ανωτερότητας ενός άλλου– αργά η γρήγορα υποκύπτει στη μικροψυχία και προσπαθεί να μειώσει είτε τη σημασία της ευεργεσίας που δέχτηκε είτε και το ίδιο το πρόσωπο του ευεργέτη του. Γι' αυτό πολύ συχνά η λαϊκή σοφία επισημαίνει πως δεν υπάρχει μεγαλύτερος εχθρός από έναν αγνώμονα που ευεργετήθηκε.
3. Στο σημείο αυτό ο Ισοκράτης ταυτίζεται απόλυτα με μια αντίληψη που ασπάζονται πολλοί αρχαίοι Έλληνες διανοητές, μεταξύ των οποίων και ο Περίκλής στον *Ἐπιτάφιο* που εκφώνησε προς τιμήν των πρώτων Αθηναίων νεκρών του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.). Σύμφωνα με αυτή, οι εναπομένοντες στη ζωή είναι διατεθειμένοι να ανεχτούν και να υιοθετήσουν τον έπαινο που λέγεται για τους ένδοξους νεκρούς μόνο εάν και στο βαθμό που αισθάνονται ότι και οι ίδιοι είναι ικανοί να προβούν σε ανάλογες ανδραγαθίες στο πεδίο της μάχης. Αντίθετα, εάν αισθανθούν πως ό,τι λέγεται για άλλους ξεπερνά τις δικές τους δυνατότητες, αντιδρούν στον έπαινο με το φθόνο και αρνούνται να πιστέψουν στο μεγαλείο των τιμώμενων νεκρών. Θα μπορούσαμε ασφαλώς να επεκτείνουμε την οπτική αυτή και στους ζωντανούς, αρκεί να θυμηθούμε πως τείνουμε να αντιδρούμε όταν επαινούν κάποιον άλλο ενώ είμαστε παρόντες.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με τη μελέτη των α.ε. και ν.ε. παράγωγων και σύνθετων λέξεων του ουσ. ὁ πατήρ.

Οι ασκήσεις του κεφαλαίου δίνουν τη δυνατότητα για αξιοποίηση του υλικού του λεξιλογίου στη ν.ε. Από διαφορετικού τύπου ασκήσεις οι μαθητές ανακαλύπτουν κατά την πρακτική εξάσκηση τη χρήση των λέξεων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-α, 2-γ, 3-ε, 4-στ, 5-β, 6-δ. Ενδεικτικά: Διακαής πόθος του ξενιτεμένου παππού μου ήταν να ξαναδεί, πριν πεθάνει, την **πατρογονική** του **εστία**. // Ο **πατριωτικός αγώνας** του 1941-1944 οδήγησε στην απελευθέρωση της χώρας. // Επειδή έχει ζήσει είκοσι χρόνια στην Αγγλία, την αισθάνεται ως **δεύτερη πατρίδα** του. // Τα **πατερικά κείμενα** χρησιμοποιούνται συχνά στα σχολικά βιβλία θρησκευτικών. // Η **πατροπαράδοτη** ελληνική **φιλοξενία** εντυπωσιάζει τους τουρίστες. // Το **Οικουμενικό Πατριαρχείο** έχει την έδρα του στο Φανάρι.
2. ομοπάτριος, πατριώτης, πατριωτάκι // προπάτωρ (προπάτορας) // πατριωτικός // φιλοπατρία, πατριδολατρία.
3. **Πάτερ ημών**: Αποτελεί την αρχή της Κυριακής προσευχής. Στην καθημερινή συνεννόηση χρησιμοποιείται για να περιγράψει τυποποιημένα λόγια που επαναλαμβάνει κανείς συχνά ή με άνεση (σαν κάτι που το ξέρει καλά) ή κατά τρόπο ενοχλητικό. // **Πατέρες της Εκκλησίας**: σε θρησκευτικό και ιστορικό συγκείμενο. Ειδικότερη σημασία: εκκλησιαστικοί άντρες με σπουδαίο έργο που συνέβαλαν στην καθιέρωση του χριστιανισμού και στη διατύπωση του ορθόδοξου χριστιανικού δόγματος. // **πάτερ φαμίλιας**: κοινωνιολογικά και ιστορικά δηλώνει τον πατέρα που είναι αρχηγός της οικογένειας και υπεύθυνος για τη λειτουργία της (κατ' επέκταση, ο πατέρας που επιβάλλεται μέσα στην οικογένεια με αυταρχικό τρόπο). Ο τύπος «φαμίλιας» είναι γενική του λατ. ουσ. familia, familiae/familias. // **πνευματικός πατέρας**: το πρόσωπο που έχει επηρεάσει σημαντικά στη διαμόρφωση της ιδεολογίας και της στάσης του ατόμου σε διάφορα ζητήματα· σε θρησκευτικό περιβάλλον δηλώνει ειδικότερα τον ανάδοχο ενός παιδιού. // **παίρνω (κάτι) πατριωτικά**: αντιμετωπίζω κάτι με τον ίδιο ζήλο που δείχνει κάποιος όταν αγωνίζεται για την πατρίδα του (βλ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Γ. Μπαμπινιώτης).

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με τις διαδικασίες παραγωγής ρημάτων από ονόματα.

Η διδασκαλία της παραγωγής ρημάτων από ουσιαστικά και επίθετα ξεκινά σχεδιαγραμματικά με πίνακα στον οποίο δίνονται συνοπτικά οι περιπτώσεις παραγωγής ρημάτων (από ονόματα, άλλα ρήματα, επιρρήματα ή επιφωνήματα). Στη συνέχεια η επιμέρους διδασκαλία πραγματώνεται με έναν αναλυτικότερο διαγραμματικό πίνακα, στον οποίο υπάρχουν οι καταλήξεις των ρημάτων με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.

Για λόγους απλούστευσης της θεωρίας στο Βιβλίο του Μαθητή δε δίνεται αναλυτικά ο μηχανισμός σχηματισμού με το παραγωγικό επίθημα *-jω* (δηλ. παραγωγικό πρόσφυμα *-j-* και κατάληξη *-ω*) αλλά η παιδαγωγικά πιο εύληπτη τελική μορφή των καταλήξεων. Π.χ. στην περίπτωση της κατάληξης *-λω* (π.χ. *ποικίλλω*), η οποία προέρχεται από επίθετο με χαρακτηρισμό *-λ-* (*ποικίλος*), δεν αναγράφεται στο Βιβλίο του Μαθητή το ενδιάμεσο στάδιο δημιουργίας της κατάληξης με το παραγωγικό επίθημα *-jω* (*ποικίλ-jω*), ώστε να αποφευχθεί η συσσώρευση και περιττών για το μαθητή πληροφοριών. Αυστηρώς επιστημονικά, στην περίπτωση του παραδείγματός μας κατάληξη αποτελεί μόνο το *-ω*, καθώς το πρώτο *-λ-* ανήκει στο θέμα, ενώ το δεύτερο *-λ-* σχηματίζεται με αφομοίωση του *-j-* προς το *-λ-* του θέματος (για περαιτέρω πληροφορίες βλ. Γ.Α.Ε.).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-α, 2-η, ι, 3-θ, 4-ζ, 5-γ, 6-ε, 7-β, στ, 8-δ, 9-α.

2. τολμῶω, τολμῶ // παγιδεύω // θερμαίνω // εὐεργετέω, εὐεργετῶ // νοσέω, νοσῶ // πονέω, πονῶ
3. ὄρος, λαμπρός, φονεύς, ἔρις, στέφανος, ὁρμή

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με το φαινόμενο του αναδιπλασιασμού στους συντελικούς χρόνους και η μελέτη της κλίσης της οριστικής παρακειμένου και υπερσυντελικού ε.φ. των φωνηεντόληκτων και των αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων.

Ο αναδιπλασιασμός είναι ένα άγνωστο φαινόμενο για τους μαθητές, γι' αυτό και πρέπει να δοθεί έμφαση. Σημασία έχει και πάλι να γίνει σύγκριση με τη ν.ε., προκειμένου μεταξύ άλλων να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την οικονομία που διέπει την α.ε.

Σε πρώτο στάδιο θα μπορούσε να γίνει αναφορά σε ν.ε. φράσεις με μετοχές παρακειμένου (έστω της μ.φ.), όπως «εγκαταλελειμμένο σπίτι», «κεκτημένα δικαιώματα», «παιδευμένος άνθρωπος». Μπορεί να τονιστεί ότι μερικές φορές η χρήση τύπων με αναδιπλασιασμό στη ν.ε. διαφοροποιεί τη σημασία της λέξης, π.χ. τριμμένο ύφασμα, τριμμένα επιχειρήματα.

Στο κείμενο της Ενότητας απαντούν και ανώμαλα ρήματα που είναι δυνατόν να χρησιμεύσουν μόνο για τον εντοπισμό του αναδιπλασιασμού.

Να τονιστεί ότι η οριστική υπερσυντελικού δέχεται και αύξηση, γιατί είναι ιστορικός χρόνος (είναι ευκαιρία με την ολοκλήρωση των χρόνων να συνειδητοποιήσουν όλοι οι μαθητές τη βασική διαφορά αρκτικών και ιστορικών χρόνων).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. τετάραχε, ἐτεταράχει, β. βεβλάφαμεν, ἐβεβλάφεμεν, γ. ἐσπουδάκατε, ἐσπουδάκατε, δ. ἐπταίκασι(ν), ἐπταίκεσαν.
3. α. σέσωκε, β. ἐστρατεύκαμεν, γ. πεπράχατε, δ. πεφρόντικας, ε. βέβλαφε.
4. ἐγύμναζες, γυμνάσεις, ἐγύμνασας, γεγύμνακας, ἐγεγυμνάκεις // πιστεύουσι(ν), ἐπίστευον, πιστεύουσι(ν), πεπιστεύκασι(ν), ἐπεπιστεύκεσαν // σκευάζει, σκευάσει, ἐσκεύασε, ἐσκεύακε, ἐσκενάζει // διαπράττομεν, διεπράττομεν, διεπράξαμεν, διαπεπράχαμεν, διεπεπράχαμεν // κηρύττομεν, ἐκηρύττομεν, κηρύζομεν, ἐκηρύξαμεν, ἐκεκηρύχεμεν // θύετε, ἐθύετε, θύσετε, ἐθύσατε, τεθύκατε.
5. α. πεπίστευκα, ἐπεπιστεύκειν, β. τεθαύμακα, ἐτεθαυμάκειν, γ. συμβεβούλευκα, συνεβεβουλεύκειν, δ. βέβλαφε, ἐβεβλάφει.
6. ἥλλαχε, ἐδεδιώχεις, πεφυλάχαμεν, ἐγεγράφεσαν.

Πρόσθετη άσκηση

Οὔτοι καὶ παιδονόμον ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν τάττουσιν. α. Να κλίνετε τα δευτερόκλιτα ουσιαστικά και τις δεικτικές αντωνυμίες, και β. να κλίνετε το ρήμα στην οριστική του παρακειμένου και του υπερσυντελικού.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Alexiou, E., *Ruhm und Ehre: Studien zu Begriffen, Werten und Motivierungen bei Isokrates*, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg, 1995.
Edwards, M., *Οι Αττικοί ρήτορες*, μτφρ. Δ. Σπαθάρas – Μ. Κυρτζάκη, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2002.
Θεοδωρακόπουλος, Β.Θ., *Εισαγωγή στην αττική ρητορεία. Ένα πρώτο σχέδιασμα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1989.

- Kennedy, G., *Ιστορία της κλασικής ρητορικής*, μτφρ. Ν. Νικολούδης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.
- Μαργακάκης, Ε.Ν., *Η ρητορική τέχνη στην ακμή της*, Βασδέκης, Αθήνα, 1991.
- Mathieu, G., *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*, μτφρ. Κ. Διαμαντάκου, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1995.
- Poulakos, T., *Speaking for the Polis: Isocrates' Rhetorical Education*, University of South Carolina Press, Columbia, 1997.
- Του ιδίου – Depew, D., *Isocrates and civic education*, University of Texas Press, Austin, 2004.
- Too, Y.L., *The Rhetoric of Identity in Isocrates: Text, Power, Paedagogy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
- Usener, S., *Isokrates, Platon und ihr Publicum Hörer und Leser von Literatur im 4. Jahrhundert v. Chr.*, στο: *Script Oralia 63: A, Altertumswissenschaftliche Reihe 14*, Narr, Tübingen, 1994.
- Usher, S., *Isocrates, Greek Orators III*, Aris & Phillips, Warminster, 1990.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἦκουσα δέ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγόμενου ἐξ ὧν ἔμοιγε ἐδόκει μάλιστ' ἂν τις ὠφελεῖσθαι πρὸς φίλων κτήσιν τε καὶ χρεῖαν. Τοῦτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν ἔφη ἀκούειν, ὥς πάντων κτημάτων κράτιστον ἂν εἴη φίλος σαφῆς καὶ ἀγαθός· ἐπιμελομένους δέ παντός μᾶλλον ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. Καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκευὴ κτωμένους τε ἐπιμελῶς ὁρᾶν ἔφη καὶ τὰ ὄντα σώζειν πειρωμένους, φίλον δέ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι φασιν, ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὔτε ὅπως κτήσονται φροντίζοντας οὔτε ὅπως οἱ ὄντες αὐτοῖς σώζονται. Ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν ὁρᾶν τινὰς ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἰατροῖς εἰσάγοντας καὶ τᾶλλα τὰ πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγορῶντας, ἀποθανόντων τε ἀμφοτέρων ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀχθομένους τε καὶ ζημίαν ἡγουμένους, ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰομένους ἐλαττοῦσθαι, καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἐὼντας ἀθεράπευτον οὐδ' ἀνεπίσκεπτον, τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων, καὶ πάνυ πολλῶν αὐτοῖς ὄντων, τὸ πλῆθος εἰδόμενος, τῶν δὲ φίλων, ὀλίγων ὄντων, οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθανομένοις τοῦτο καταλέγειν ἐγχειρήσαντας, οὓς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι· τοσοῦτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. Καίτοι πρὸς ποῖον κτήμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς οὐκ ἂν πολλῶν κρείττων φανεῖται· Ποῖος γὰρ ἵππος ἢ ποῖον ζευγὸς οὕτω χρήσιμον ὥσπερ ὁ χρηστός φίλος· Ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εἵνουν καὶ παραμόνιμον· Ἡ ποῖον ἄλλο κτήμα οὕτω πάγχρηστον· Ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλείπον τῷ φίλῳ καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς καὶ τῶν κοινῶν πράξεων, καί, ἂν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέη, συνεπισχεύει, ἂν τέ τις φόβος ταράττη, συμβοηθεῖ, τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ συμπράττων, καὶ τὰ μὲν συμπειθῶν, τὰ δὲ βιαζόμενος, καὶ εὖ μὲν πράττοντας πλεῖστα εὐφραίνειν, σφαλλομένους δὲ πλεῖστα ἐπανορθῶν. Ἄ δὲ αἶ τε χεῖρες ἐκάστω ὑπηρετοῦσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὦτα προακούουσι καὶ οἱ πόδες διανύτουσι, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλὰκις ἢ πρὸ αὐτοῦ τις ἢ οὐκ ἐξειργάσατο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ οὐ διήνυσεν, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρχεσεν. Ἀλλ' ὅμως ἐνιοὶ δένδρα μὲν πειρῶνται

θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἔνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλεῖστοι ἐπιμένονται.

Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα 2.4.1-7

Ἔκδοση: E.C. Marchant (OCT), 1900-1920

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Ξενοφώντα βλ. **Ενότητες 3 και 5.**

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Για το έργο του Ξενοφώντα Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους, από το οποίο προέρχεται το απόσπασμα της Ενότητας, βλ. **Ενότητα 3.**

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με τις σκέψεις του Σωκράτη για τα βασικά χαρακτηριστικά της φιλίας,
- να απολαύσουν ένα δείγμα ευκίνητου λόγου με χαρακτηριστική χρήση ρητορικών ερωτήσεων.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Η λέξη «φιλία» από μόνη της θα δώσει έναυσμα για μια πρώτη συζήτηση. Οι μαθητές καλούνται να απαριθμήσουν τα χαρακτηριστικά του ιδανικού φίλου. Η ανάγνωση του κειμένου έρχεται να συμπληρώσει τις σκέψεις τους και να τις συνδέσει με τα λόγια του Σωκράτη.
- Ερωτήσεις κατανόησης που θα βοηθήσουν στην καλύτερη επαφή με τα νοήματα του κειμένου είναι οι εξής:
 - Πώς συμπεριφέρονται οι περισσότεροι άνθρωποι, παρόλο που ισχυρίζονται ότι οι φίλοι είναι το πιο σημαντικό πράγμα; Τι έχουν μεγάλη έγνοια να αποκτήσουν;
 - Από ποια πράγματα θεωρεί ανώτερο το φίλο ο Σωκράτης;
 - Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά ενός αληθινού φίλου;
- Ιδιαίτερα ενδείκνυται η επισημάνση των φράσεων που τονίζουν ότι η φιλία είναι ανώτερη από κάποια άλλα αγαθά (μέγιστον αγαθόν). Ο Σωκράτης δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφιβολίας για το ότι η φιλία είναι ανεκτίμητη συγκρινόμενη με τα υλικά αγαθά. Φαίνεται ότι για μερικούς συγχρόνους του είχαν σημασία οι δούλοι, τα ζώα, τα σπίτια, τα κτήματα, τα κάθε λογής πράγματα που αγοράζει κανείς για να κάνει πιο άνετη τη ζωή του. Στη σημερινή εποχή ποια αντίστοιχα καταναλωτικά αγαθά μπορούμε να αναφέρουμε;
- Ενδείκνυται να προκληθεί συζήτηση για θέματα όπως η ταύτιση της φιλίας με το συμφέρον, η άρνηση διάθεσης χρόνου στους φίλους λόγω επιδίωξης προσωπικών στόχων. Πολλοί, βέβαια, εξακολουθούν να θεωρούν τους φίλους πολύτιμους και στήριγμα στις δύσκολες στιγμές.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Με ποιους τρόπους θα μπορούσε κανείς να δείξει στους φίλους του ότι είναι πολύ σημαντικό;
2. Πολύ συχνά διατυπώνουμε την άποψη ότι οι αξίες διέρχονται στις μέρες μας κρίση. Κάτι ανάλογο μοιάζει να πιστεύει για τη φιλία ο Σωκράτης μερικές χιλιάδες χρόνια πριν. Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η τάση των ανθρώπων να πιστεύουν ότι στην εποχή τους φθείρονται οι αξίες, ενώ παλαιότερα περιβάλλονταν με σεβασμό;

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με τη μελέτη των α.ε. και ν.ε. παράγωγων και σύνθετων λέξεων του ρ. *κτάομαι, κτῶμαι*.

Η λέξη παρουσιάζει σημασιολογικό ενδιαφέρον. Ο καθηγητής μπορεί να λάβει αφορμή από το ρήμα για να κάνει μια ευρύτερη παρατήρηση για τη σημασιολογική εξέλιξη-διαφοροποίηση αρκετών λέξεων που έχουν διατηρηθεί στη ν.ε. με διαφορετική σημασία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. **α.** Διεκδικώ το σεβασμό των δικαιωμάτων μου **β.** (κυρίως μτφ.) Χρησιμοποιείται για να εκφράσει συνήθως ενέργεια που έγινε αυθόρμητα, που δεν αποτελεί προϊόν ώριμης σκέψης **γ.** Αυτό που διατηρείται αιώνια, που έχει αποκτηθεί και παραμένει (Θουκ. 1.22).
3. **α.** κτητικές, **β.** κτηματολογίου, **γ.** απόκτημά (του), **δ.** απέκτησε.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της θεωρίας για την παραγωγή ουσιαστικών, επιθέτων και ρημάτων που περιλαμβάνεται στις Ενότητες 3-9.

Η επανάληψη είναι σκόπιμο να γίνει μέσα στην τάξη, αφού οι μαθητές έχουν μελετήσει τη σχετική θεωρία των προηγούμενων Ενοτήτων. Πρέπει να δοθεί έμφαση στη συστηματικοποίηση των γνώσεων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. **Πρόσωπο που ενεργεί:** αγοραστής, γεννήτωρ/γονεύς, φρονεύς, ήγέτης/ήγεμών, **ενέργεια/κατάσταση:** λήψις, κορούσις, λέξις, χαρά, **όργανο ή μέσο:** ξύστρα, αποβάθρα, σκαπάνη.
2. **Τόπος ενέργειας:** βουλευτήριο, παλαίστρα, βάθρον. **Όργανο ή μέσο ενέργειας:** φόβητρον, τὰ κόμιστρα, ἀγχόνη. **Πρόσωπο που ενεργεί:** τροφός. **Αποτέλεσμα ενέργειας:** δόγμα, ψεῦδος, νόμισμα, βῆμα.
3. **Υποκοριστικά:** ἀσπίδιον, ἱππάριον, παιδίσκη, πυργίσκος, γραῖδιον, σωματίον. **Περιοριστικά:** παρθενών. **Τοπικά:** πρυτανεῖον, γυμνάσιον. **Παρώνυμα:** τεχνίτης, θιασώτης. **Εθνικά:** Σταγειρίτης, Κροτωνιάτης.
4. κακία, εὐγένεια, εὐνοια, ἀφροσύνη, εὐπορία.
5. 1-γ, πονῶ, 2-ε, σημαίνω, 3-α, βαρύνω, 4-β, βασιλεύω, 5-δ, ἐλπίζω.

Πρόσθετη άσκηση

Να χωριστούν σε κατηγορίες ανάλογα με τη σημασία τους (υποκοριστικά, παρώνυμα, πρόσωπο που ενεργεί, μέσο, ενέργεια κτλ.) οι παράγωγες λέξεις γονεύς, ἐπύλλιον, πινάκιον, στρατήγιον, ῥώμη, γλύφανον, γνώμη, στράτευμα, γνώμων.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της θεωρίας της γραμματικής των Ενοτήτων 3-9.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. κράτιστον → κράτιστα, φίλος → φίλοι, ἀγαθός → ἀγαθοί, φίλων → φίλον, φίλον → φίλους, μέγιστον → μέγιστα, χρήσιμον → χρήσιμα, χρηστός → χρηστοί, παραμόνιμον → παραμόνιμα, ἄλλο (επίθετο που ανήκει στις αόριστες επιμεριστικές αντωνυμίες) → ἄλλα, πάγχρηστον → πάγχρηστα, ἀγαθός → ἀγαθοί, πλείστα → πλείστον, παμφορωτάτου → παμφορωτάτων, πλείστοι → πλείστος.
5. **α.** ταύτην, **β.** ταύτης, **γ.** ταῦτα, **δ.** ταύταις.

6. ἔπτατε, τάξει, ἔταξε, τέταχε, ἐτετάχει // συνεπίσχυες, συνεπισχύσεις, συνεπίσχυσας, συνεπίσχυκας, συνεπισχύκεις // ἐθεράπευον, θεράπευσουσι, ἐθεράπευσαν, τεθεραπέυκασι, ἐτεθεραπέυκεσαν.

10. α. ἐτάραξε, β. ὑμᾶς, γ. ὑποκριτῇ. Σχηματίζεται η λέξη ἔαρ.

11. **Ουσιαστικά:** ὁ, ἡ τροφός → οἱ, αἱ τροφοί, ὁ παιδαγωγός → οἱ παιδαγωγοί, ἔργον → ἔργα, λόγον → λόγους. **Επίθετα:** βέλτιστος → βέλτιστοι, ἕκαστον (επίθετο που χρησιμοποιείται ως αόριστη επιμεριστική αντωνυμία) → ἕκαστα, δίκαιον → δίκαια, ἄδικον → ἄδικα, καλόν → καλά, αἰσχρόν → αἰσχύρα, ὄσιον → ὄσια, ἀνόσιον → ἀνόσια.

Πρόσθετη άσκηση

Στο παρακάτω απόσπασμα να εντοπιστούν: α) τα πρωτόκλιτα και δευτερόκλιτα ουσιαστικά και να μεταφερθούν στον άλλο αριθμό, β) οι τύποι της δεικτικής αντωνυμίας οὗτος, αὕτη, τοῦτο και να μεταφερθούν στον άλλο αριθμό, γ) οι ρηματικοί τύποι ενεργητικής φωνῆς χρόνου παρατατικού και να μεταφερθούν στον αντίστοιχο τύπο του ενεστώτα.

Μαθὼν δὲ Πρίαμος παρ' Ἑκάβης τὸν ὄνειρον, Αἴσακον τὸν υἱὸν μετεπέμψατο. Ἦν γὰρ ὄνειροκρίτης παρὰ τοῦ μητροπάτορος Μέροπος διδασκθεὶς. Οὗτος εἰπὼν τῆς πατρίδος γενέσθαι τὸν παῖδα ἀπώλειαν, ἐκθεῖναι τὸ βρέφος ἐκέλευε. Πρίαμος δέ, ὡς ἐγεννήθη τὸ βρέφος, δίδωσιν ἐκθεῖναι οἰκέτη κομίσαντι εἰς Ἴδην· ὁ δὲ οἰκέτης Ἀγέλαος ὠνομάζετο. Τὸ δὲ ἐκτεθὲν ὑπὸ τούτου βρέφος πένθ' ἡμέρας ὑπὸ ἄρκτου ἐτρέφη. Ὁ δὲ σφζόμενον εὐρὼν ἀναιρεῖται, καὶ κομίσας ἐπὶ τῶν χωρίων ὡς ἴδιον παῖδα ἔτρεφεν, ὠνομάσας Πάριν.

Ἀπολλόδωρος, Βιβλιοθήκη 3.149-150

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. επιπρόσθετη Βιβλιογραφία στην Ενότητα 5, σσ. 48-49.

Erbse, H., "Die Architektonik im Aufbau von Xenophons Memorabilien", *Hermes* 89 (1961), σσ. 257-287.

Gray, V.J., "Xenophon's Defense of Socrates. The Rhetorical Background to the Socratic Problem", *CQ* 39 (1989), σσ. 136-140.

Pucci, P., *Xenophon: Socrates' Defense*, Hakkert, Amsterdam, 2002.

Strauss, L., *Xenophon's Socrates*, Cornell University Press, Ithaca; London, 1972.

Vander Waerdt, P.A. (επιμ.), *The Socratic Movement*, Cornell University Press, Ithaca, 1994.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἵνα δὲ ἡ μάχη ξυνέβη καὶ ἔνθεν ὀρμηθεὶς ἐπέρασε τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν πόλεις ἔκτισεν Ἀλέξανδρος. Καὶ τὴν μὲν Νίκαιαν τῆς νίκης τῆς κατ' Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ Βουκεφάλαν ἐς τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ, οὐ βληθεὶς πρὸς οὐδενός, ἀλλὰ ὑπὸ καύματός τε καὶ ἡλικίας (ἦν γὰρ ἄμφι τὰ τριάκοντα ἔτη) καματηρὸς γενόμενος, πολλὰ δὲ πρόσθεν ξυγκαμίων τε καὶ συγκινδυνεύσας Ἀλεξάνδρῳ, ἀναβαινόμενός τε πρὸς μόνου Ἀλεξάνδρου [ὁ Βουκεφάλας οὗτος], ὅτι τοὺς

ἄλλους πάντας ἀπηξίου ἀμβάτας, καὶ μεγέθει μέγας καὶ τῷ θυμῷ γενναῖος. Σημεῖον δὲ οἱ ἦν βοὸς κεφαλὴ ἐγκεχαράγμενη, ἐφ' ὅτῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο λέγουσιν ὅτι ἔφερεν· οἱ δὲ λέγουσιν ὅτι λευκὸν σῆμα εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, μέλας ὢν αὐτός, ἐς βοὸς κεφαλὴν μάλιστα εἰκασμένον. Οὗτος ὁ ἵππος ἐν τῇ Οὐξίῳ χώρᾳ ἀφανὴς ἐγένετο Ἀλεξάνδρῳ, καὶ Ἀλεξάνδρος προεκήρυξεν ἀνὰ τὴν χώραν πάντας ἀποκτενεῖν Οὐξίους, εἰ μὴ ἀπάξουσιν αὐτῷ τὸν ἵππον· καὶ ἀπήχθη εὐθὺς ἐπὶ τῷ κηρύγματι. Τοσὴδε μὲν σπουδὴ Ἀλεξάνδρῳ ἄμφ' αὐτὸν ἦν, τόσος δὲ Ἀλεξάνδρου φόβος τοῖς βαρβάροις.

Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις 5.19.4-6

Ἐκδοση: A.G. Ross – G. Wirth, *Alexandri Anabasis* (εκδ. Teubner), 1967-1968

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Λευκίου Φλαβίου Αρριανού βλ. **Ενότητα 7**.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Για το έργο του Λευκίου Φλαβίου Αρριανού Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις από το οποίο προέρχεται το απόσπασμα της Ενότητας, βλ. **Ενότητα 7**.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ένα περιστατικό από τη ζωή του Μ. Αλεξάνδρου,
- να γνωρίσουν κάποιες πτυχές του χαρακτήρα του,
- να αισθανθούν την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στις χώρες που ήταν υποτελείς στον Αλέξανδρο.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές, αντλώντας από τις γνώσεις τους στην ιστορία, κάνουν μόνοι τους μια εισαγωγή στο κείμενο, αναφέροντας επιπλέον τι έχουν διαβάσει για τον Βουκεφάλα. Η εικόνα της Ενότητας μπορεί να λειτουργήσει επίσης ως αφορμή και να ζητηθεί η περιγραφή της έκφρασης τόσο του Αλεξάνδρου όσο και του αλόγου του. Είναι χαρακτηριστικό το έντονο, γεμάτο αποφασιστικότητα και θάρρος, βλέμμα του Αλεξάνδρου. Οι μαθητές καλούνται να περιγράψουν την εικόνα εκφράζοντας παράλληλα συναισθήματα και μιλώντας για την ατμόσφαιρα που αποπνέει. Οποσδήποτε θα σχολιάσουν το δεσμό που διαφαίνεται μεταξύ του Αλεξάνδρου και του Βουκεφάλα.
- Την πρόσληψη του νοήματος από τους μαθητές υποβοηθούν οι ερωτήσεις κατανόησης:
 - Ποιες από τις πόλεις που έχτισε ο Αλέξανδρος αναφέρονται στο κείμενο και από πού προέρχονται τα ονόματά τους;
 - Πώς πέθανε ο Βουκεφάλας;
 - Πώς περιγράφει τον Βουκεφάλα ο Αρριανός;
- Η εντολή του Μ. Αλεξάνδρου απηχεί τον τρόπο με τον οποίο ένας βασιλιάς –στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα ένας κατακτητής– απαιτεί να δείχνουν τον απαιτούμενο σεβασμό στο πρόσωπό του όλοι οι υπήκοοι. Δε διστάζει, μάλιστα, να τους απειλήσει τη ζωή τους. Ας μην ξεχνάμε ότι, πέρα από τα μέτρα που έλαβε ο Αλέξανδρος προκειμένου να διατηρήσει τη συνοχή των ανατολικών περιοχών της αυτοκρατορίας του και να μειώσει τις αντιδράσεις των κατακτημένων, ήταν υποχρεωμένος να επιδεικνύει και σκληρότητα, γιατί μόνο έτσι θα προκαλούσε τον απαιτούμενο φόβο. Οι μαθητές μπορούν, αντλώντας στοιχεία και από το εγχειρίδιο της ιστορίας, να παρουσιάσουν προφορικά την πολιτική του Μ. Αλεξάνδρου και να χρησιμοποιήσουν το περιστατικό του κειμένου ως παράδειγμα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Οι περιπτώσεις στενού δεσμού μεταξύ ανθρώπων και ζώων είναι πολλές και γνωστές από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Πασίγνωστη είναι η ιστορία του δελφινιού που έσωσε τον Αρίονα μεταφέροντάς τον στη ράχη του. Γνωστή επίσης από την *Όδύσσεια* είναι και η σχέση του Οδυσσέα με τον σκύλο του Άργου. Στη νεότερη εποχή είναι γνωστές ιστορίες και για δελφίνια, αλλά και για σκύλους, που μερικές φορές αποτελούν τη μοναδική συντροφιά ανθρώπων που χρειάζονται βοήθεια. Τέτοιες σχέσεις ανθρώπου και ζώου σπανίως διαταράσσονται, κυρίως επειδή στηρίζονται στην ειλικρίνεια και στην άδολη, ανιδιοτελή (ιδίως από την πλευρά του ζώου) προσφορά.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με τα ομορξία του ουσ. πόλις τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Παρατηρείται σημασιολογική εξέλιξη του ουσιαστικού, δεδομένου ότι στην αρχαιότητα η σημασία του ταυτιζόταν με ό,τι σήμερα αποκαλούμε «ακρόπολη», δηλ. το οχυρό της πόλης, το φρούριό της, γεγονός που ενισχύει και η ετυμολογική της προέλευση και οι ινδοευρωπαϊκές της ρίζες (πβ. *Ετυμολογικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής*, J. Hofmann). Παράλληλα σήμαινε και το σύνολο των πολιτών, οι οποίοι δρούσαν και ζούσαν μέσα στην πόλη.

Η λέξη δίνει αφορμή για ενδιαφέρουσα συζήτηση μέσα στην τάξη σχετικά με την κατηγοριοποίηση των οικιστικών μονάδων στη ν.ε. ανάλογα με τον αριθμό των κατοίκων (οικισμός, συνοικισμός, χωριό, κομόπολη), με το μέγεθος και το ρόλο της πόλης (πρωτεύουσα, συμπρωτεύουσα, άστυ, πολίχνη, μεγαλούπολη)· δίνει επίσης την ευκαιρία να γνωρίσουν τα παιδιά σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται κάθε όρος.

Παράλληλα μπορεί να αναφερθεί ότι η Αθήνα χαρακτηρίζεται «κλεινόν άστυ» λόγω της σημασίας της ως πρωτεύουσας της χώρας. Η πρώτη χρήση του επιθέτου για την Αθήνα παρατηρείται στον Πίνδαρο: *κλειναί Ἀθῆναι*, Απόσπ. Διθυρ. 76 (έκδ. H. Maehler, post B. Snell).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. 1-στ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-δ, 6-γ (σχέδιο πόλεως).
3. πολεοδομικό, πόλη, πολιτική, πολιτικοποίηση.
4. Ενδεικτικά: **πολιτικός σχεδιασμός** (ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων πολιτικού κόμματος ή της κυβέρνησης), **πολιτικός γάμος** (γάμος που τελείται από εκπρόσωπο της Πολιτείας), **πολιτική επανάσταση** (επανάσταση που οδηγεί σε αλλαγή της πολιτικής ζωής ενός τόπου), **πολιτικές ελευθερίες** (ελευθερίες που σχετίζονται με την υπόσταση του ατόμου ως πολίτη και με τη συμμετοχή του στην πολιτική ζωή), **πολιτικές επιστήμες** (επιστήμες που μελετούν το πολιτικό φαινόμενο), **πολιτικός κρατούμενος** (πρόσωπο που κρατείται για πολιτικούς λόγους) κ.ά.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή των ρημάτων από άλλα ρήματα, επιφωνήματα και επιρρήματα.

Το αντικείμενο της παρούσας Ενότητας είναι αρκετά απαιτητικό. Συνιστάται να μη δοθεί σ' αυτό ιδιαίτερη έμφαση αλλά να επιδιωχθεί μια γενική ενημέρωση των μαθητών για το συγκεκριμένο φαινόμενο. Για το λόγο αυτό και οι ασκήσεις της Ενότητας δεν αφορούν το συγκεκριμένο αντικείμενο διδασκαλίας αλλά είναι περισσότερο επαναληπτικές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-β, 2-α, 3-γ, 4-γ, 5-δ, 6-β, 7-ε.

2. βαρβαρίζω // σπουδάζω // εὐθύνω // νικάω, νικῶ // φοβέομαι, φοβοῦμαι.

3. γενναιότης, ἀφάνεια, εὐθύτης.

Γ. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η κατανόηση της δομής μιας απλής πρότασης στην α.ε.

Οι βασικοί όροι της πρότασης παρουσιάζονται διαγραμματικά με λιγοστές βοηθητικές παρατηρήσεις: ἄλλωστε, οι μαθητές τούς έχουν ήδη διδαχτεί στη Νεοελληνική Γλώσσα, οπότε αναμένεται να είναι αρκετή μια απλή αναφορά. Για τον ευκολότερο εντοπισμό του κατηγορουμένου μπορεί να δοθεί στους μαθητές πληρέστερος κατάλογος των συνδετικών ρημάτων. Σε ό,τι αφορά τα δίπλωτα ρήματα και το κατηγορούμενο του αντικειμένου, καλό θα ήταν να αποφευχθεί η εξαντλητική προσέγγιση του θέματος σε αυτή την τάξη. Πάντως, επιβάλλεται να κατανοήσει ο μαθητής πόσο σημαντική είναι η σωστή κατηγοριοποίηση του ρήματος που συναντά κάθε φορά σε μια πρόταση για την επιτυχή συντακτική αναγνώριση των όρων της. Πιστεύουμε ότι η απόκτηση αυτής της δεξιότητας θα τον διευκολύνει σημαντικά στη συνέχεια.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. P: εἰσί, Y: οὔτοι, K: πονηροί // β. P: διατελῖς, Y: σύ, K: ἀνυπόδητος, ἀχίτων // γ. P: γεγένηται, Y: ὁ πόλεμος, K: αἴτιος // δ. P: ἦν, Y: τὸ χωρίον, K: ἐμπόριον, P: ὤρμουν, Y: αἱ ὀλκάδες (= τα πλοία) // ε. P: ὀνομάζονται, Y: οἱ Καππαδόκαι, K: Σύριοι // στ. P: γηράσκει, Y: ἡ ἰσχύς / P: ἐστί, Y: ἡ ῥώμη, K: ἀγήρατος // ζ. P: ἔστι, Y: οὐδείς, K: ἀλλότριος / P: ἦ, Y: (οὗτος), K: χρηστός.
2. α. φίλοι, β. μαθηταί, γ. σοφοί, ἀγαθοί, δ. ἐχθροί, ε. δικαία.
3. α. P: ἐθήρουν, Y: Ἀλέξανδρος, A: ἐλάφους, β. P: διδάσκει, Y: Σωκράτης, A: τὴν ἀρετὴν, γ. P: ἤθρουζεν, Y: ὁ στρατηγός, A: τὴν δύναμιν, δ. P: λέγει, Y: ὁ νεανίσκος, A: αὐτῷ, ε. P: ἐθαύμασαν, Y: οἱ δικασταί, A: τὴν σοφίαν.
4. α. ἔνδοξος, β. τυφλός, γ. υἱός, δ. καρτερά, ε. ἀνιαρόν.
5. α. A1: εὐπλοῖαν, A2: ἡμῖν, β. A1: στρατείαν, A2: Τισσαφέρνης, γ. A1: τοῦ μαθήματος, A2: μοι.
6. α. ἀρετὴν (A), β. νέους (A), γ. πόλιν ἢ πόλεις (A), δ. ἐχθρῶν (A στο ἐκράτησε) / τρόπαια (A στο ἔστησεν), ε. συμμάχοις (A).
7. α. P: ἐκινδυνεύσατε, Y: ὑμεῖς (σὺν ἐκινδύνευσας), β. P: ἐθαύμαζε, Y: οὗτος (οὔτοι ἐθαύμαζον), γ. P: διέβαινον, Y: οἱ στρατιῶται (ὁ στρατιώτης διέβαινε), δ. P: λαμβάνει, Y: ὁ νικητής (οἱ νικηταί λαμβάνουσιν).
8. α. P: οὐ φέρει, Y: τὸ δένδρον, A: καρπὸν (καρπούς), β. P: εἶχε, Y: γέρον, A: ἀγρούς, ἀμπέλους (ἀγρόν, ἄμπελον), γ. P: φρουροῦσι, Y: οἱ Ἕλληνες, A: τὰς πύλας (τὴν πύλην), δ. P: ἀποστέλλουσιν, Y: οἱ Συμυρναῖοι, A: θεωρούς (θεωρόν), ε. P: ὑπομένουσι, Y: οἱ σύμμαχοι, A: τοὺς κινδύνους (τὸν κίνδυνον).

Πρόσθετη άσκηση

Στο παρακάτω απόσπασμα να αναγνωρίσετε συντακτικά τους υπογραμμισμένους όρους:

Ἐς δὲ τὴν ἀκρόπολιν ἐστὶν εἴσοδος μία· ἐτέραν δὲ οὐ παρέχεται· πᾶσα ἀπότομός ἐστι καὶ τεῖχος ἔχει ἐχυρόν. Τὰ δὲ προπύλαια λίθου λευκοῦ τὴν ὀροφὴν ἔχει καὶ κόσμῳ καὶ μεγέθει τῶν λίθων μέγχι γε καὶ

έμοῦ προεῖχε. [...] Ἐντεῦθεν ἡ θάλασσά ἐστι σύνοπτος, καὶ ταύτῃ ὀρίσας Αἰγεὺς ἑαυτὸν ὡς λέγουσιν ἐτε-
λεύτησεν.

Πανσανίας, Ἑλλάδος Περιήγησις 1.22.4 (διασκευή)

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 7.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἐν δὲ δὴ τῇ Ἀτλαντίδι νήσῳ ταύτῃ μεγάλη συνέστη καὶ θαυμαστὴ δύναμις βασιλέων, κρατοῦσα μὲν ἀπά-
σης τῆς νήσου, πολλῶν δὲ ἄλλων νήσων καὶ μερῶν τῆς ἡπείρου· πρὸς δὲ τούτοις ἔτι τῶν ἐντὸς τῆδε Λι-
βύης μὲν ἤρχον μέχρι πρὸς Αἴγυπτον, τῆς δὲ Εὐρώπης μέχρι Τυρρηνίας. Αὕτῃ δὴ πᾶσα συναθροισθεῖσα
εἰς ἓν ἡ δύναμις τὸν τε παρ' ὑμῖν καὶ τὸν παρ' ἡμῖν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον μιᾷ ποτὲ
ἐπεχείρησεν ὁρμῇ δουλοῦσθαι. Τότε οὖν ὑμῶν, ὦ Σόλων, τῆς πόλεως ἡ δύναμις εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους
διαφανὴς ἀρετῇ τε καὶ ῥώμῃ ἐγένετο· πάντων γὰρ προστάσα εὐψυχία καὶ τέχναις ὅσαι κατὰ πόλεμον, τὰ
μὲν τῶν Ἑλλήνων ἡγουμένη, τὰ δ' αὕτῃ μονωθεῖσα ἐξ ἀνάγκης τῶν ἄλλων ἀποστάντων, ἐπὶ τοὺς ἐσχά-
τους ἀφικομένη κινδύνους, κρατήσασα μὲν τῶν ἐπιόντων τρόπαιον ἔστησεν, τοὺς δὲ μίῃ δεδουλωμέ-
νους διεκώλυσεν δουλωθῆναι, τοὺς δ' ἄλλους, ὅσοι κατοικοῦμεν ἐντὸς ὅρων Ἡρακλείων, ἀφθόνως ἅπα-
ντας ἡλευθέρωσεν. Ὑστέρω δὲ χρόνῳ σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων, μιᾶς ἡμέρας καὶ
νυκτὸς χαλεπῆς ἐπελθούσης, τό τε παρ' ὑμῖν μάχιμον πᾶν ἄθροον ἔδν κατὰ γῆς, ἢ τε Ἀτλαντὶς νῆσος
ὡσαύτως κατὰ τῆς θαλάττης δῦσα ἠφανίσθη· διὸ καὶ νῦν ἄπορον καὶ ἀδιερεύνητον γέγονεν τοῦκ' ἐπέ-
λαγος, πηλοῦ κάρτα βραχέος ἐμποδὼν ὄντος, ὃν ἡ νῆσος ἰζομένη παρέσχετο.

Πλάτων, *Τίμαιος* 25a-d

Ἑκδοση: J. Burnet (OCT), 1905-1915

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Πλάτων –το πραγματικό του όνομα ήταν Αριστοκλής– γεννήθηκε γύρω στο 428/427 π.Χ. στην Αθήνα. Η οικογένειά του διχάστηκε πολιτικά μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, καθώς κάποιοι συγ-
γενεῖς του ήταν δημοκρατικοί και κάποιοι άλλοι ολιγαρχικοί. Καταλυτική υπήρξε η γνωριμία του με τον Σωκράτη, του οποίου ἔζησε τη δίκη και την καταδίκη από κοντά. Ταξίδεψε αρκετά και συνάντησε ἄλ-
λους σοφούς της εποχής του. Όταν επέστρεψε στην πόλη του από τα πρώτα ταξίδια του, γύρω στο 395 π.Χ., δεν ἔδειξε ενδιαφέρον για συμμετοχή στην πολιτική ζωή της Αθήνας_ τον συγκινούσε περισσό-
τερο η συγκρότηση μιας ιδεώδους πολιτείας που θα στηριζόταν στη γνώση του Αγαθού. Περί το 387 π.Χ., δημιούργησε μια σχολή στους κήπους του Ακαδημίου, την περιφέρημη **Ακαδημία**.

Βασική του πεποίθηση ήταν ότι μόνο μέσα από τη φιλοσοφία οι πολιτικοί θα μπορούσαν να βρουν το σωστό δρόμο. Η απογοήτευσή του από την πολιτική κατάσταση της πατρίδας του –η οποία είχε κα-
ταδικάσει σε θάνατο έναν Σωκράτη– τον ώθησε να αναζητήσει άλλες πολιτείες για να εφαρμόσει τις

απόψεις του περί διακυβέρνησης. Επισκέφτηκε συγκεκριμένα για το σκοπό αυτόν τρεις φορές τη Σικελία. Κατά την πρώτη του επίσκεψη στις Συρακούσες είχε συνάψει φιλία με τον Δίωνα, αλλά είχε διαφωνήσει με τον τύραννο Διονύσιο Α'. Ακολούθησαν άλλες δύο επισκέψεις, όταν την εξουσία είχε αναλάβει ο Διονύσιος Β'.

Ο Πλάτων πέθανε περί το 348/347 π.Χ., έχοντας αφοσιωθεί τα τελευταία χρόνια της ζωής του στις μελέτες του και στην Ακαδημία· μάλιστα, κατά τον Πανυσανία, τον έθαψαν εκεί κοντά.

Τα έργα του, εκτός από την *Άπολογία Σωκράτους* και φυσικά τις επιστολές του, έχουν μορφή διαλόγου. Στους διαλόγους του δεν εμφανίζεται ποτέ ο ίδιος, αποστασιοποιούμενος έτσι από την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται εκεί. Τα θέματα που θίγονται είναι η αρετή (ανδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη), τα της πολιτείας, η οντολογία, η διαλεκτική, η ποίηση, η τέχνη.

Φυσικά είναι αδύνατο να αναφερθούμε στο πλήθος των ζητημάτων που εγείρονται και ανακινούνται στο πλατωνικό έργο, γι' αυτό θα περιοριστούμε στην αναφορά μερικών έργων του: *Λάχης*, *Χαρμίδης*, *Πρωταγόρας*, *Γοργίας*, *Συμπόσιον*, *Φαίδων*, *Φαίδρος*, *Τίμαιος*, *Κριτίας*, *Νόμοι*, *Κρίτων* κ.ά.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο διάλογό του *Τίμαιος*, όπου ανήκει το απόσπασμα της Ενότητας, ο Πλάτων εκφράζει τις κοσμολογικές θεωρίες του για τη δημιουργία του κόσμου. Ο Πλάτων σκόπευε να γράψει μια τριλογία για τη γένεση του σύμπαντος, που θα συνεχιζόταν με τον *Κριτία* και τον *Ερμιοκράτη*, η οποία δεν ολοκληρώθηκε καθώς ο τελευταίος διάλογος δε γράφτηκε ποτέ. Στον *Κριτία* παρουσιάζονται λεπτομέρειες για το μύθο της Ατλαντίδας, ο διάλογος όμως έμεινε ανολοκλήρωτος.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με ένα πλατωνικό κείμενο το οποίο αναφέρεται σε ένα από τα πιο ενδιαφέροντα «μυστήρια» μυθικών τόπων,
- να συνδέσουν αυτό το κείμενο που αναφέρεται στην προϊστορία της Αθήνας με τα κείμενα των Ενοτήτων 3 και 5 αυτού του εγχειριδίου που αναφέρονται στην Αθήνα και στα χαρακτηριστικά των Αθηναίων,
- να εντοπίσουν πού στηριζόταν η δύναμη της Αθήνας εκείνη την εποχή.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν ό,τι γνωρίζουν για την Ατλαντίδα από κινηματογραφικές ταινίες, κόμικς και βιβλία. Αν δε γνωρίζουν κάτι συγκεκριμένο, αρκεί να δοθεί η πληροφορία ότι «ήταν μια μυθική πλούσια χώρα που καταποντίστηκε». Οι μύθοι αυτού του είδους συνήθως εξάπτουν τη φαντασία των μαθητών αυτής της ηλικίας, επομένως θα ήταν σκόπιμο να δοθεί ως θέμα ομαδικής εργασίας η συγκέντρωση πληροφοριών και κειμένων για την Ατλαντίδα.
- Τίθενται στους μαθητές ερωτήσεις κατανόησης στις οποίες προτρέπονται να απαντούν με λέξεις του κειμένου, όπως: Τι συγκροτήθηκε στην Ατλαντίδα; Τι επιχείρησε να κάνει αυτή η στρατιωτική δύναμη; Τι έκανε την Αθήνα να ξεχωρίσει από τις άλλες πόλεις εκείνη την περίοδο; Τι πέτυχε η Αθήνα με την επέμβασή της;
- Μετά τη νοηματική επεξεργασία του κειμένου οι μαθητές καλούνται να κρίνουν κατά πόσο η εικόνα της Αθήνας που παρουσιάζεται στο κείμενο ανταποκρίνεται σε όσα γνωρίζουν από το μάθημα της ιστορίας ή από άλλα αρχαία κείμενα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η αφήγηση του Πλάτωνα για την Ατλαντίδα εξάπτει ακόμη τη φαντασία των ανθρώπων, που με διάφορες θεωρίες προσπάθησαν να δώσουν απάντηση στα ερωτήματα που δημιουργεί αυτή η ιστορία. Υπολογίζεται ότι πάνω από 60.000 άρθρα και βιβλία έχουν γραφτεί για το νησί που κατά τον Πλάτωνα καταποντίστηκε. Αυτό το ενδιαφέρον δείχνει ότι πάντοτε οι άνθρωποι γοητεύονται από το άγνωστο και ανεξερευνήτο, το οποίο θέλουν να ερμηνεύσουν και να ανακαλύψουν. Ανάλογο είναι το ενδιαφέρον για εξωγήινους πολιτισμούς, που δήθεν έχουν αφήσει τα ίχνη τους στη Γη, για τους «ιπτάμενους δίσκους», για περίεργα και υπερφυσικά όντα, όπως ο χιονάνθρωπος των Ιμαλαίων και το «τέρας του Λοχ-νες», και για τα «μυστικά» των πυραμίδων. Ο άνθρωπος σε όλες τις εποχές, ανεξάρτητα από την τεχνολογική, επιστημονική, ηθική και πολιτιστική πρόοδο του, διατηρεί μια σκοτεινή πλευρά που αρέσκεται στο υπερφυσικό και στο μυστηριώδες. Έτσι εξηγούνται οι ποικίλες «θεωρίες συνωμοσίας» που αναπτύσσονται γύρω από ιστορικά γεγονότα, η πίστη στην αστρολογία, στις προλήψεις και στις δεισιδαιμονίες.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με τα ομορξίζα του ρ. κρατέω, κρατῶ τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Σημειώνεται ότι –όπως στις περισσότερες περιπτώσεις– στην αρχή του Λεξιλογικού Πίνακα δίνεται η σημασία του ρήματος στην α.ε. Ωστόσο το ρήμα παρουσιάζει πλήθος σημασιών στη ν.ε., κάποιες από τις οποίες έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει ο μαθητής στην άσκηση 4 του Βιβλίου του Μαθητή. Οι σημασίες του ρήματος μπορούν να αποτελέσουν υλικό για ενδιαφέρουσα εργασία με σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με τη χρήση λεξικών για αναζήτηση πρόσθετων σημασιών.

Παράλληλα το ρήμα παρέχει πλήθος φράσεων, τις οποίες επίσης μπορεί να αξιοποιήσει ο διδάσκων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. κρατικός, κρατητήριο, επικρατώ, κρατικοποίηση, κραταιός.
4. α. απέφευγα, β. συγκρατήθηκε, γ. ξεχνώ το κακό που μου έχει κάνει κάποιος, δ. συνεχίζεται, ε. τήρησε την υπόσχεσή του.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με την παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά (το β' μέρος στην επόμενη Ενότητα).

Είναι σημαντικό οι μαθητές να παρατηρήσουν στον πίνακα ότι σχεδόν όλες οι καταλήξεις διατηρούνται αυτούσιες στη ν.ε., κάτι το οποίο εμπεδώνεται με τη βοήθεια της πρώτης άσκησης.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. Αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό: *οἰκείος*, πολιτικός, μητροφός, τίμιος, σπουδαῖος, κόσμιος, σπονδεῖος, χρόνιος, τιμητικός, ἄλλοις. Ὑλη ή χρώμα: χρυσοῦς, σιδηροῦς. Αυτός που είναι κατάλληλος για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη: *πένθιμος*.

Πρόσθετη άσκηση

Να εντάξετε σε κατηγορίες τα παρακάτω επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους: οὐράνιος, μολύβδινος, φυσικός, πορφυρούς, έρωτικός, ήθικός.

Γ1. Γραμματική

Διδακτικοί στόχοι:

- η πρώτη επαφή των μαθητών με τις κατηγορίες των τριτόκλιτων ουσιαστικών και τις καταλήξεις της γ' κλίσης,
- η μελέτη της κλίσης των καταληκτικών διπλόθεμων φωνηεντόληκτων ουσιαστικών σε -ις (γεν. -εως), των καταληκτικών μονόθεμων φωνηεντόληκτων σε -εύς (γεν. -έως) και των ουδέτερων ακατάληκτων μονόθεμων οδοντικόληκτων σε -α (γεν. -ατος).

Όσον αφορά τη γ' κλίση των ουσιαστικών, είναι σκόπιμο να δοθούν πολλά παραδείγματα από όλες τις κατηγορίες ουσιαστικών αυτής της κλίσης που έχουν διαφορετική μορφή στη ν.ε.

Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν ότι υπάρχουν διάφορες κατηγορίες τριτοκλίτων και καλό θα ήταν να μπορούν να κατηγοριοποιούν και να χαρακτηρίζουν τα τριτόκλιτα που συναντούν στα κείμενά τους. Για να το επιτύχουν αυτό, θα πρέπει να μπορούν να διακρίνουν το θέμα των ουσιαστικών. Ο διδάσκων μπορεί να τονίσει ότι το θέμα των μονόθεμων τριτοκλίτων το βρίσκουμε αν αφαιρέσουμε την κατάληξη από τη γενική ενικού. Στα διπλόθεμα βρίσκουμε το ισχυρό θέμα από την ονομαστική ενικού, ενώ το αδύνατο από τη γενική ενικού αφού αφαιρέσουμε την κατάληξη. Για τα διπλόθεμα ουσιαστικά μπορεί να γίνει από αυτή την τάξη αναφορά στο ότι η ν.ε. μάς βοηθάει να βρούμε το θέμα της γενικής (γυπός – ν.ε. γύπας).

Η εκμάθηση των καταλήξεων καλό είναι να γίνει μέσω της συνεχούς κλίσης, γραπτής και προφορικής, ουσιαστικών με παράλληλη δικαιολόγηση του τονισμού.

Τα συμφωνόληκτα απλώς παρατίθενται στον εποπτικό πίνακα. Οι μαθητές θα τα διδαχτούν στην επόμενη τάξη.

Η διαδικασία σχηματισμού κάποιων πτώσεων με συναίρεση μπορεί να αναφερθεί ενημερωτικά στους μαθητές, προκειμένου να δικαιολογηθεί η περιπωμένη, π.χ. *βασιλε-ες > βασιλείς.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η κατανόηση της διάκρισης των προτάσεων με βάση τους όρους τους.

Η αναφορά στην αντίστοιχη διάκριση της ν.ε. θα καταστήσει σαφές ότι δεν υπάρχει κάποια διαφορά. Είναι σκόπιμη μια πρώτη αναφορά στους κύριους όρους της πρότασης και η εφαρμογή σε παραδείγματα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. τὸ σῶμα: τριτόκλιτο οδοντικόληκτο ουδέτερο ακατάληκτο σε -α (γεν. -ατος)· ἡ φράσις, ἡ ἀκρόπολις: τριτόκλιτα φωνηεντόληκτα καταληκτικά διπλόθεμα σε -ις (γεν. -εως)· ὁ βασιλεὺς: τριτόκλιτο φωνηεντόληκτο καταληκτικό μονόθεμο σε -εύς.
2. τῆς θλίψεως, τῷ καίματι, τῇ συνέσει, τοὺς πορθμέας, τὰς κήσεις, ταῖς πράξεσι(ν), ὃ φρόνησι, τοῦ χαλκέως, τὴν πόλιν, τοῦ γονέως, ταῖς τύψεσι(ν), τοῖς χάσμασι(ν).
3. τῶν δωμαίων, τοὺς ἱερέας, ὃ γραφεῦ, τοῦ πράγματος, τὴν δύσιν, ὃ ῥῆσι, τῇ ἀκροπόλει, τὰς ὀπλίσεις, ταῖς φύσεσι(ν), τοῖς ἰδρύμασι, τῶν φασμάτων, τοῦ φράγματος, τὴν τάξιν, ὃ φύσεις, τῇ λύσει, τοῖς βαφεῦσι(ν), τῷ ἱερεῖ, τοῖς κλάσμασι(ν).

4. ἔχω ὑπ ὄψιν (ὄψεις), ἐν ἐξελίξει [ἐξελίξεσι(ν)], κοινῇ συναινέσει [συναινέσεσι(ν)].
5. α. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ θαυμαστὴ δύναμις πόλεως βαρβάρου ἦν.
β. Μεγίστου ἐπαίνου ἁξίας νομιζομέναι εἶναι τὰς πόλεις.
6. α. επαυξημένη, β. απλή, γ. ελλειπτική, δ. ελλειπτική, ε. απλή, στ. σύνθετη.
7. Ὅλες λανθασμένες.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Archer-Hind, R.D., *The Timaeus of Plato*, Arno Press, New York, 1973.
- Gill, C., *Plato: The Atlantis Story, Timaeus 17-27, Critias*, Bristol, 1980.
- Κάλφας, Β., *Τίμαιος/Πλάτων, Πόλις*, Αθήνα, 1995.
- Κουτάλος, Δ.Χ., *Η περί κόσμον θεωρία του Πλάτωνος*, Μυτιλήνη, 1970.
- Kraut, R., *The Cambridge Companion to Plato*, Cambridge, 1993.
- Πανέρης, Ι.Ρ., *Η κοσμολογία του Πλάτωνα σε σχέση με την ατομική θεωρία του Δημόκριτου*, Ξάνθη, 1984.
- Scheffel, W., *Aspekte der platonische Kosmologie*, Leiden, 1976.
- Σπυρόπουλος, Η.Σ., *Πλάτωνος Μύθοι, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη*, 2003.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Καὶ γὰρ Διονυσίου τυραννοῦντος Φιντίας τις Πυθαγόρειος ἐπιβεβουλευκὼς τῷ τυράννῳ, μέλλων δὲ τῆς τιμωρίας τυγχάνειν, ῥητήσατο παρὰ τοῦ Διονυσίου χρόνον εἰς τὸ περὶ τῶν ἰδίων πρότερον ἂ βούλεται διοικῆσαι· δώσειν δ' ἔφησεν ἐγγυητὴν τοῦ θανάτου τῶν φίλων ἕνα. Τοῦ δὲ δυνάστου θαυμάσαντος, εἰ τοιοῦτός ἐστι φίλος ὃς ἑαυτὸν εἰς τὴν εἰρκτὴν ἀντ' ἐκείνου παραδώσει, προεκαλέσατό τινα τῶν γνωρίμων ὁ Φιντίας, Δάμων· ὄνομα, Πυθαγόρειον φιλόσοφον, ὃς οὐδὲ διστάσας ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη τοῦ θανάτου. Τινὲς μὲν οὖν ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τοὺς φίλους εὐνοίας, τινὲς δὲ τοῦ ἐγγύου προπέτειαν καὶ μανίαν κατεγίνωσκον. Πρὸς δὲ τὴν τεταγμένην ὥραν ἅπας ὁ δῆμος συνέδραμεν, καρδοκῶν εἰ φυλάξει τὴν πίστιν ὁ καταστήσας. Ἦδη δὲ τῆς ὥρας συγκλειούσης πάντες μὲν ἀπεγίνωσκον, ὁ δὲ Φιντίας ἀνελπίστως ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ χρόνου ῥοπῆς δρομαῖος ἦλθε, τοῦ Δάμωνος ἀπαγομένου πρὸς τὴν ἀνάγκην. Θαυμαστῆς δὲ τῆς φιλίας φανείσης ἅπασιν, ἀπέλυσεν ὁ Διονύσιος τῆς τιμωρίας τὸν ἐγκαλούμενον καὶ παρεκάλεσε τοὺς ἄνδρας τρίτον ἑαυτὸν εἰς τὴν φιλίαν προσλαβέσθαι.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη* 10.4.3-6

Ἔκδοσις: F. Vogel – C.T. Fischer (εκδ. Teubner), 1888-1906

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο ιστοριογράφος Διόδωρος Σικελιώτης γεννήθηκε στο Αγύριο της Σικελίας γύρω στο 90 π.Χ. Υλκό για τον βίο του αντλούμε από το ίδιο το έργο του. Έτσι, πληροφορούμαστε ότι επισκέφθηκε την Αίγυπτο για σπουδές κατά την 180ή Ολυμπιάδα (60-56 π.Χ.). Εκτός από την ελληνική γλώσσα γνώριζε και

τη λατινική, και έτσι μπόρεσε να συλλέξει πολύτιμο υλικό για το έργο του μελετώντας αρχεία στις βιβλιοθήκες της Ρώμης.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Διόδωρος Σικελιώτης ταξίδεψε πολύ σε Ευρώπη, Ασία και Αίγυπτο συγκεντρώνοντας στοιχεία για το μνημειώδες έργο του *Βιβλιοθήκη*, που περιλαμβάνει σαράντα βιβλία (δε σώζεται ολόκληρο).

Η αφήγηση ξεκινά από τα μυθικά χρόνια με μια θεωρία σχετική με τη γένεση του πολιτισμού και την προϊστορία βαρβαρικών λαών και των Ελλήνων. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον Τρωικό πόλεμο, στην ιστορία των ελληνικών πόλεων, στα γεγονότα των Περσικών πολέμων, στις εκστρατείες του Αλεξάνδρου, στην εποχή των Διαδόχων και, τέλος, στην εκστρατεία του Καίσαρα στη Βρετανία το 54 π.Χ.

Ο Διόδωρος μελέτησε άλλους ιστοριογράφους και στηρίχθηκε σε αυτούς, αλλά δεν αναφέρει συχνά τις πηγές του. Εξάλλου, σε γλωσσικό επίπεδο φαίνεται ιδιαίτερα εξαρτημένος από τις εκάστοτε πηγές του, με αποτέλεσμα να μην έχει η γλώσσα του έργου του ενιαία μορφή. Τέλος, αμφισβητήθηκε η αξιοπιστία του χρονολογικού του συστήματος, καθώς παρουσιάζονται σφάλματα και ασυμφωνίες. Η αξία του έργου έγκειται στο ότι αποτελεί μια προσπάθεια σύνθεσης παγκόσμιας ιστορίας, αφού εξετάζει παράλληλα Έλληνες, Ρωμαίους και «βαρβάρους».

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με το έργο του Διόδωρου Σικελιώτη,
- να εντοπίσουν χαρακτηριστικά του κειμένου όπως είναι η παραστατική αφήγηση των γεγονότων,
- να εξετάσουν εάν και κατά πόσο το κείμενο υπηρετεί ηθικοδιδακτικούς στόχους,
- να παραλληλίσουν το κείμενο με εκείνο της Ενότητας 10 (Ο Σωκράτης για τη φιλία), που έχει το ίδιο θέμα.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές απαριθμούν τα βασικά χαρακτηριστικά του αληθινού φίλου, και ο καθηγητής δίνει έμφαση στην εμπιστοσύνη.
- Το κείμενο μπορεί να παρουσιαστεί ως ένας ύμνος στη φιλία, αφού ο Δάμων και ο Φιντίας αποτελούν διαχρονικά σύμβολα φιλίας. Οι μαθητές μπορούν να θυμηθούν και άλλες ανάλογες φιλίες, όπως του Αχιλλέα και του Πατρόκλου.
- Τόσο κατά την πρώτη ανάγνωση όσο και κατά την επεξεργασία των ερωτήσεων κατανόησης είναι χρήσιμο να δοθεί έμφαση σε καίριες λέξεις/φράσεις όπως: *ἐγγυητήν, ἔγγυος εὐθύς ἐγενήθη, τὴν πίστιν*.
- Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν με λέξεις του κειμένου στις παρακάτω ερωτήσεις: Ποιο αδίκημα είχε διαπραξεί ο Φιντίας; Τι ζήτησε να κάνει πριν από την τιμωρία του; Πώς αντέδρασε ο Διονύσιος και στη συνέχεια όσοι παρευρίσκονταν, όταν άκουσαν την πρόταση του Φιντία; Έφτασε εγκαίρως ο Φιντίας; Με ποιες λέξεις περιγράφεται ο χρόνος και ο τρόπος που έφτασε; Ποια ήταν η αντίδραση του Διονυσίου;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Την περιέργεια και την απορία του Διονυσίου όταν άκουσε τη χάρη που του ζήτησε ο Φιντίας τη δαδέχτηκε ανυπόκριτος θαυμασμός, όταν είδε ότι την καθορισμένη ώρα ήρθε να πάρει τη θέση του για

να μη θανατωθεί ο φίλος του. Το αίτημά του να τον δεχτούν ο Δάμων και ο Φιντίας ως φίλο τους ήταν ο καλύτερος έπαινος γι' αυτήν τη φιλία. Η παράδοση και η ιστορία διασώζουν παραδείγματα φιλίας, αν όχι τόσο εντυπωσιακά, όμως οπωσδήποτε αξιοπρόσεκτα και θαυμαστά. Ο Αχιλλέας και ο Πάτροκλος ήταν στενοί φίλοι, ενώ, όπως παραδίδεται, ο Αλέξανδρος δεν ξεχώριζε τον εαυτό του από τον Ηφαιστίωνα. Επίσης από τη λογοτεχνική παράδοση γνωστή είναι η φιλία του Ορέστη και του Πυλάδη.

Δημιουργικές-διαθεματικές δραστηριότητες

1. **Θέμα:** «Συγκέντρωση μύθων και ιστοριών από την αρχαιότητα έως σήμερα που αναφέρονται στο θέμα της φιλίας».

Υπάρχουν πολλά σύγχρονα λογοτεχνικά βιβλία, π.χ. του Λέο Μπουσκάλια, τα οποία καταγράφουν χαρακτηριστικά των φίλων. Οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν και δικά τους κείμενα για τη φιλία με αφορμή ανάλογα κείμενα που έχουν διδαχτεί στο πλαίσιο άλλων μαθημάτων.

2. Με αφορμή το κείμενο της Ενότητας (το οποίο θα αναφέρετε περιληπτικά σε κάποιο σημείο) να γράψετε μια επιστολή στον καλύτερο φίλο ή σε κάποιο αγαπημένο σας πρόσωπο, τονίζοντας πόση σημασία έχει να υπάρχει απόλυτη εμπιστοσύνη μεταξύ σας. Μη διστάσετε να αναφέρετε τι νιώθετε όταν σας κυριεύει η δυσπιστία απέναντί του.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ουσ. ό τύραννος τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Η λέξη επιλέχθηκε γιατί χρησιμοποιείται συχνά σε κείμενα πολιτικού περιεχομένου. Επίσης είναι μία λέξη που επιξεί στη ν.ε. και έχει υποστεί σημασιολογικές μεταβολές, καθώς χρησιμοποιείται με διαφοροποιημένη σημασία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. τύραννος // τυραννικός // τυραννία.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η ολοκλήρωση της διδασκαλίας της παραγωγής επιθέτων από ουσιαστικά.

Συνιστάται να δοθεί έμφαση στις καταλήξεις που απαντούν συχνά στη ν.ε. Στην πρώτη από τις πρόσθετες ασκήσεις ζητούνται επίθετα της ν.ε. με κοινές παραγωγικές καταλήξεις με την α.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ὀδυνηρός, τυχηρός, θερινός, φλογερός, ἐτήσιος, φθονερός.
2. 1-α, 2-γ, 3-δ, 4-β, 5-α, 6-δ, 7-δ, 8-δ, 9-β, 10-ε.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναζητήσετε στη ν.ε. παράγωγα επίθετα που εμφανίζουν τις ίδιες καταλήξεις με επίθετα της α.ε.
2. Να κατηγοριοποιήσετε τα παρακάτω επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους: ἀφρώδης, δακτυλικός, τολμήεις, σπουδαῖος, στονόεις (= πλήρης συμφορών), στρατηγικός, χειμερινός.

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με τον σχηματισμό των απαρεμφάτων και των μετοχών της ενεργητικής φωνής.

Αφόρμηση μπορούν να αποτελέσουν οι απαντήσεις «παρών» και «παρούσα» που δίνουν οι μαθητές όταν διαβάζεται ο κατάλογος της τάξης: στη συνέχεια μπορούν να αναφερθούν φράσεις όπως «στην παρούσα φάση», «δεν είναι του παρόντος» και ουσιαστικοποιημένες μετοχές όπως «παρόν», «μέλλον», «υπογράφων», «υπογράφουσα» κ.ά.

Ως επιπλέον αφόρμηση ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιήσει την ετυμολογία της λ. *απαρέμφατον* [*< στερητικό ἄ- + ρ. παρεμφαίνω (= εμφανίζω)*], που δείχνει ότι το απαρέμφατο ως ρηματικός τύπος δε δηλώνει ορισμένο αριθμό ή πρόσωπο, όπως οι εγκλίσεις.

Ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί η ρηματική φύση του απαρεμφάτου και της μετοχής. Έχουν χρόνους, φωνές, διαθέσεις, λαμβάνουν υποκείμενο και αντικείμενο. Θα ήταν σκόπιμο να γίνει αναφορά και στο έναρθρο απαρέμφατο, που χρησιμοποιείται και σήμερα σε (συνήθως αρχαιοπρεπείς) φράσεις, όπως «απαγορεύεται το καπνίζεин», «ξεχωρίζει για το λέγειν του», «δίνει όλο του το είναι στη δουλειά» κ.ά.

Το απαρέμφατο και η μετοχή αντιστοιχούν σε όλες τις χρονικές βαθμίδες (ανάλογα με τον χρόνο του ρήματος).

Στο θηλυκό της μετοχής ενεστώτα, μέλλοντα και αορίστου β', όπως επίσης και στη δοτική πληθυντικού αρσενικού και ουδετέρου των ίδιων χρόνων, παρατηρείται αντέκταση, π.χ. λύουσα (*< *λύον-σα < *λύοντ-ja*), τοῖς λύουσι (*< *λύοντ-σι*).

Η διαφορά τονισμού στη μετοχή αορίστου αρσενικού και ουδετέρου γένους (-ας, -αν) οφείλεται στην αντέκταση που υφίσταται το αρσενικό. Π.χ. *λύσαντ-ς > λύσας (-α- μακρό), αλλά *λύσαντ- > λύσαν (-α- βραχύ), επειδή εκπίπτει μόνο το -τ- και δε γίνεται αντέκταση.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η κατανόηση του συντακτικού ρόλου των απαρεμφάτων και των μετοχών στην α.ε.

Η διδασκαλία του απαρεμφάτου και της μετοχής έχει μεγάλη σημασία για την κατανόηση της δομής της α.ε. Οι μαθητές έχουν ακούσει ήδη από την Ενότητα 3 για το απαρέμφατο.

Η ανάλυση της μετοχής δίνει την ευκαιρία για επανάληψη των δευτερευουσών προτάσεων της ν.ε. Επίσης, μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να βρουν σε προηγούμενα κεφάλαια τις χρονικές, π.χ., μετοχές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *τυγχάνειν* (ενεστώτα, τελικό), *διοικῆσαι* (αορίστου, τελικό), *δώσειν* (μέλλοντα, ειδικό).
4. **α.** *πράξας*: υποθετική, **β.** *ἄγουσα*: αναφορική, **γ.** *ἀρξάμενος*: επιρρ. χρονική, **δ.** *λέγοντες*: κατηγορηματική, **ε.** *ἄρξοντες*: επιρρ. τελική.
5. **α.** *ἀντιβλέπειν*: τελικό, **β.** *συνάψαι*: τελικό, **γ.** *πράττειν*: ειδικό, **δ.** *πείθειν*: τελικό, *κωλύειν*: τελικό, **ε.** *διδάσκειν*: τελικό.
6. **α.** *λύσειν*, **β.** *ῥάψαι*, **γ.** *πεπραχέναι*, **δ.** *κεκοφυῖα*, **ε.** *ρίπτοντος*, **στ.** *πεισάσης*. Σχηματίζεται η λέξη *εἰρκτή*.
7. *ὁ γεννήσας*: επιθετική, *λαβών*: επιρρ. χρον., *καταμαθόντες*: επιρρ. χρον., *τρέφειν*: τελικό.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. γράφοντι, κεκοφνίαις: να γράψετε τα υπόλοιπα γένη των μετοχών στην ίδια πτώση και στον ίδιο αριθμό σε όλους τους χρόνους.
2. Να αναγνωριστεί το είδος των παρακάτω απαρεμφάτων και μετοχών:
 - α. Λύκος ἤκουσε παιδίον κλαίοντος καὶ γράας παραμυθουμένης αὐτό.
 - β. Κῦρος καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος τὸν θώρακα ἐνέδν (= φόρεσε).
 - γ. Οἱ Πέρσαι εὐθύς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι.
 - δ. Ἦλθε φέρων τὰ παρὰ τῶν συμμάχων δῶρα.
 - ε. Οὐ χρὴ πάσχειν ὅπερ οἱ ἀπειρότατοι τῶν ἀνθρώπων.
 - στ. Ταῦτα λέγω βουλόμενος συμβουλευσαί σοι.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Hammond, N.G.L., *Three Historians of Alexander the Great: the So-called Vulgate Authors, Diodorus, Justin, and Curtius*, Cambridge University Press, Cambridge/New York, 1983.
Sacks, K., *Diodorus Siculus and the First Century*, Princeton, 1990.
Wallbank, F.W., “The Historians of Greek Sicily”, *Kokalos* 14-15 (1968/9), σσ. 476-498.

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Λέων κατεμέμφετο Προμηθεά πολλάκις, ὅτι μέγαν αὐτὸν ἔπλασεν καὶ καλὸν καὶ τὴν μὲν γέννυν ὥπλισε τοῖς ὁδοῦσι, τοὺς δὲ πόδας ἐκράτυνε τοῖς ὄνυσιν ἐποίησέ τε τῶν ἄλλων θηρίων δυνατώτερον· ὁ δὲ τοιοῦτος, ἔφασκε, τὸν ἀλεκτρυόνα φοβοῦμαι. Καὶ ὁ Προμηθεὺς ἔφη· τί με μάτην αἰτιά; Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα ἔχεις, ὅσα πλάττειν ἐδυνάμην· ἡ δέ σου ψυχὴ πρὸς τοῦτο μόνον μαλακίζεται. Ἐκλαιεν οὖν ἑαυτὸν ὁ Λέων καὶ τῆς δειλίας κατεμέμφετο καὶ τέλος ἀποθανεῖν ἤθελεν. Οὕτω δὲ γνώμης ἔχων ἐλέφαντι περιτυγχάνει καὶ προσαγορεύσας εἰστήκει διαλεγόμενος. Καὶ ὁρῶν διαπαντὸς τὰ ὦτα κινουῖντα τί πάσχεις, ἔφη, καὶ τί ποτε οὐδὲ μικρὸν ἀτρεμεῖ σου τὸ οὖς; Καὶ ὁ ἐλέφας κατὰ τύχην περιπτάντος αὐτῷ κώνωπος· ὄρῳ, ἔφη. Τοῦτο τὸ βραχύ, τὸ βομβοῦν; Ἦν εἰσδύνη μου τῇ τῆς ἀκοῆς ὁδῷ, τέθνηκα. Καὶ ὁ Λέων· τί οὖν ἐτι ἀποθήσκεις ἔφη με δεῖ τοσοῦτον ὄντα καὶ ἐλέφαντος εὐτυχέστερον, ὅσον κρείττων κώνωπος ὁ ἀλεκτρυών;

Αἰσώπου Μῦθοι, 292

Ἔκδοση: A. Hausrath – H. Hunger, *Corpus Fabularum Aesopicarum*, ²1959

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον Αἰσώπο και το έργο του βλ. **Ενότητα 6**.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να θυμηθούν την αλληγορική σημασία των μύθων του Αισώπου που έχει ήδη αναφερθεί στην Ενότητα 6,
- να εντοπίσουν τα σημεία του κειμένου που αναδεικνύουν την ψυχική διάθεση του λιονταριού,
- να μεταφέρουν το νόημα του μύθου στη σύγχρονη ζωή και να αναφέρουν περιπτώσεις στις οποίες βρίσκει εφαρμογή.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Με αναφορά στο κείμενο της Ενότητας 6 οι μαθητές ανακαλούν την έννοια της αλληγορίας και τη χρήση ζώων ως πρωταγωνιστών στους μύθους του Αισώπου.
- Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν τον λόγο για τον οποίο εξέφραζε παράπονα το ελάφι της Ενότητας 6 και αναφέρουμε ότι στο παρόν κείμενο θα μάθουμε για το παράπονο ενός λιονταριού που, ενώ είναι ικανοποιημένο με την εξωτερική του εμφάνιση, νιώθει άσχημα για το φόβο από τον οποίο κυριεύεται όταν ακούει πετεινό· πβ. *φασί γάρ τοὺς λέοντας πτύρεσθαι πρὸς τὰς τῶν ἀλεκτρονίων φωνάς*, *Μύθος 84* (Hausrath – Hunger).
- Στον μύθο αυτό προβάλλεται η άποψη ότι κανείς δεν είναι τέλειος και ότι πρέπει να συμφιλωνόμαστε με τις ελλείψεις μας και να μην τις θεωρούμε μειονεκτήματα.
- Δίνουμε στους μαθητές το επιμύθιο του μύθου (ὁρᾷς: ὅσον ἰσχυρὸς ὁ κώνωψ ἔχει ὥς καὶ ἐλέφαντα φοβεῖν) και τους παροτρύνουμε να διατυπώσουν και άλλα, π.χ. «υπάρχουν και χειρότερα», «και οι μικροί διαθέτουν μεγάλη δύναμη».

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι να εμπλουτίσουν οι μαθητές το λεξιλόγιό τους με λέξεις της α.ε και της ν.ε. παράγωγες και σύνθετες του ρ. ἄρχω.

Το ρήμα χρησιμοποιείται πολύ συχνά σε κείμενα της α.ε. με δύο βασικές σημασίες: α) ξεκινώ, αρχίζω, β) κυβερνώ, ασκώ εξουσία.

Το ρήμα έχει περιορισμένη χρήση στη ν.ε. Κυρίως χρησιμοποιείται στο μεσοπαθητικό τύπο του και σε φράσεις όπως «ἀρχεται η συνεδρίασις», «ἤρξατο χειρῶν ἀδίκων» κ.ά., καθώς και στη μετοχή «αρχόμενοι», η οποία δηλώνει το λαό σε αντιδιαστολή προς τους έχοντες την εξουσία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ἑξαρχος (του) Παναγίου Τάφου, ἀναρχος Θεός, αρχαιοπρεπές ύφος, αρχαιολογικό εύρημα, στρατιωτική πειθαρχία, Μέγας Αρχιερέυς, αρχέγονο ένστικτο.
2. η δημαρχία, δημαρχιακός // ο μονάρχης, μοναρχικός // η εξαρχία // η πατριαρχία – το Πατριαρχείο, πατριαρχικός // πειθαρχικός // η αρχηγία, αρχηγικός // η αναρχία, αναρχικός.
3. α. Κατ' αρχάς θα εξετάσουμε το πρόβλημα της ύδρευσης (= πρώτα, με την έννοια ότι θα ακολουθήσουν και άλλα). β. Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε κατ' αρχήν και στο σύνολο (= βασικά, στα βασικά σημεία του). γ. Αρχικά σκέφτηκα να παραιτηθώ, αλλά αργότερα άλλαξα γνώμη (= στην αρχή, σε αντίθεση με ό,τι έγινε κατόπιν).

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή επιθέτων από ρήματα (α' μέρος).

Ως αφόρμηση μπορούν να χρησιμοποιηθούν οικείες λέξεις και φράσεις της ν.ε., όπως *διδασκεία*

ύλη, παραδοτέος, μετεξεταστέος (μαθητής), εισακτέος (π.χ. στο πανεπιστήμιο), ώστε η διδασκαλία να γίνει πιο προσιτή στα παιδιά.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. αγαπητός, αρεστός, θαυμαστός, εισακτέος, διδακτέος (διδασκτέα ύλη).
2. ἀγαπητός, βατός, σεπτός, ὁρατός.
3. πλεκτός, γνωστός, ῥυτός, κλητός.
4. διδάσκω, αυτό που πρέπει να διδασχτεί // ἐπιτρέπω, αυτό που πρέπει να επιτραπεί // θεραπεύω, αυτός που πρέπει να καλλιεργηθεί, να τύχει λατρείας ή φροντίδας // λέγω, αυτός που πρέπει να λεχθεί // νομίζω, αυτός που πρέπει να γίνει πιστευτός.

Πρόσθετη άσκηση

Να βρείτε από ποια ρήματα προέρχονται τα παρακάτω ρηματικά επίθετα και να γράψετε τη σημασία τους: ἀφανιστέος, διαβατός, διωκτέος, μισητός, θηρατός, θεραπευτέον.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών:

- με την κλίση των τριτόκλιτων ουσιαστικών σε -ων, -οντος και -ας, -αντος,
- με την κλίση της οριστικής ενεστώτα και μέλλοντα των βαρύτονων ρημάτων στη μέση φωνή και με την κλίση της οριστικής μέλλοντα του ρ. εἰμί.

Στην κλίση του αρσενικού γένους των ενεργητικών μετοχών ενεστώτα και μέλλοντα θα πρέπει να γίνει διεξοδική αναφορά. Στο σημείο αυτό να τονιστεί η διαφοροποίησή της από την κλίση των αντίστοιχων ουσιαστικών στην κλητική του ενικού. Μπορούν να δοθούν πολλά παραδείγματα από τη ν.ε., όπως «παρών, το παρόν, το μέλλον, ο πρώτος διδάξας, το ενδιαφέρον, ο ενδιαφέρων, σε ενδιαφέρουσα, ο υπογράφων/η υπογράφουσα» κ.ά.

Όσον αφορά το δεύτερο διδακτικό στόχο, ο διδάσκων πρέπει να εστιάσει όχι μόνο στο σχηματισμό της οριστικής των χρόνων της μ.φ., αλλά και στη σημασία και τη μετάφρασή της. Είναι ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη χρήση της και στη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ὁ λέων: τριτόκλιτο οδοντικόληκτο ακατάληκτο διπλόθεμο σε -ων, -οντος // ὁ ἑλέφας: τριτόκλιτο οδοντικόληκτο καταληκτικό μονόθεμο -ας, -αντος.
2. τοῦ δράκοντος, τοῖς ἀδάμαντας, τὸν Ξενοφῶντα, ὃ Αἴαν, τοῖς ἱμάσι.
5. ἀποτρέψετε, ἀντιταξόμεθα, φυλάσσονται, παιδεύεται, κόπη, πραττόμεθα.
6. α. Ἐπεκήρυξαν καὶ ζημίας αὐτῷ καὶ τῷ θεράποντι.
β. Τῶν ἐλεφάντων τὰς τίγρεις ἀλκιμωτέρας οὗτος ἄγει.
7. α. ἔσονται, β. ἔσται, γ. ἔσται, δ. ἔσονται.
8. α. παρασκευάσομαι, β. πορεύσονται, γ. λέγεται, δ. εἰσέρχεται, ε. φαίνεται.
9. ἔσται.
10. α. Ἥμεῖς σύμμαχοι ἐσόμεθα, ὑμεῖς δὲ ἐχθροὶ (ἔσεσθε).
β. Ἀθηναῖοι βουλευσονται περὶ τῆς εἰρήνης.
γ. Ὑμεῖς μάχεσθε ὑπὲρ πατρίδος.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε στο παρακάτω κείμενο και να καταγράψετε σε τρεις στήλες τα πρωτόκλιτα, δευτερόκλιτα και τριτόκλιτα ουσιαστικά και στη συνέχεια να τα μεταφέρετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:
Ἄνθρωπός τις φόνον ποιήσας ἐδιώκετο ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Γενομένου δὲ αὐτοῦ κατὰ τὸν Νεῖλον ποταμὸν λέοντα ἰδὼν καὶ φοβηθεὶς ἀνέβη εἰς δένδρον. Εὗρε δὲ δράκοντα ἐπάνω τοῦ δένδρου καὶ πάλιν τοῦτον φοβηθεὶς ἔρριπεν ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμὸν. Ἐν δὲ τῷ ποταμῷ κροκόδειλος αὐτὸν κατεθοινήσατο (= τον κατασπάραξε). Ὁ μῦθος δηλοῖ (= φανερώνει) ὅτι τοὺς φονεῖς τῶν ἀνθρώπων οὔτε γῆς οὔτε ἀέρος οὔτε ὕδατος στοιχεῖον οὔτε τόπος ἄλλος φυλάττει.

Μῦθος 32.2 (Hausrath – Hunger)

2. γράφεις, παιδεύουσι, πράξετε, καταλύομεν: να μεταφέρετε τα παραπάνω ρήματα στην οριστική ενεστώτα και μέλλοντα μ.φ.
3. συμβουλευόμεθα, παρατάξονται: να κλιθούν στον χρόνο που βρίσκονται και στη συνέχεια να γράψετε τους αντίστοιχους τύπους στην ίδια ἐγκλίση σε όλους τους χρόνους της ε.φ.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 6.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Γαλάτεια ἡ Εὐρυτίου τοῦ Σπάρτωνος ἐγῆματο ἐν Φαιστῶ τῆς Κρήτης Λάμπρῳ τῷ Πανδίωνος, ἀνδρὶ τὰ μὲν εἰς γένος εὖ ἔχοντι, βίου δὲ ἐνδεεῖ. Οὗτος, ἐπειδὴ ἐγκύμων ἦν ἡ Γαλάτεια, ἠΰξατο μὲν ἄρρενα γενέσθαι αὐτῷ παῖδα, προηγόρευσε δὲ τῇ γυναικί, ἐὰν γεννήσῃ κόρην, ἀφανίσαι. Καὶ οὗτος μὲν ἀπιὼν ἐποίμαινε τὰ πρόβατα, τῇ δὲ Γαλατεῖα θυγάτηρ ἐγένετο. Καὶ κατοικτεῖρασα τὸ βρέφος καὶ τὴν ἐρημίαν τοῦ οἴκου λογισαμένη, συλλαμβανόντων δ' ἔτι καὶ τῶν ὀνείρων καὶ τῶν μάντεων, οἱ προηγόρευον τὴν κόρην ὡς κόρον ἐκτρέφειν, ἐψεύσατο τὸν Λάμπρον ἄρρεν λέγουσα τεκεῖν καὶ ἐξέτρεφεν ὡς παῖδα κοῦρον ὀνομάσασα Λεύκιλλον. Ἐπεὶ δὲ ἠΰξετο ἡ κόρη καὶ ἐγένετο ἄφατόν τι κάλλος, δείσασα τὸν Λάμπρον ἡ Γαλάτεια, ὡς οὐκ ἐνὴν ἔτι λαθεῖν, κατέφυγεν εἰς τὸ τῆς Λητοῦς ἱερὸν καὶ πλεῖστα τὴν θεὸν ἰκέτευσεν, εἴ πως αὐτῇ κόρος ἡ παῖς ἀντὶ [τῆς] θυγατρὸς δύναιτο γενέσθαι, καθάπερ ὅτε Καινὴ μὲν Ἄτρεας οὖσα θυγάτηρ βουλῇ Ποσειδῶνος ἐγένετο Καινεὺς ὁ Λαπίθης· Τειρεσίας δὲ γυνὴ μὲν ἐξ ἀνδρός, ὅτι τοὺς ἐν τῇ τριόδῳ μιγνυμένους ὄφεις ἐντυχὼν ἀπέκτεινεν, ἐκ δὲ γυναικὸς αὐτὴς ἀνὴρ ἐγένετο διὰ τὸ δράκοντα πολλάκις πάνακτα δὲ καὶ Ὑπερμήστραν πιπρασκομένην ἐπὶ γυναικὶ μὲν ἄρασθαι τῖμον, ἄνδρα δὲ γενομένην Αἰθωνὶ τροφήν ἀποφέρειν τῷ πατρί· μεταβαλεῖν δὲ καὶ τὸν Κρητὰ Σιπρσίτην, ὅτι κνηγετῶν λουομένην εἶδε τὴν Ἄρτεμιν. Ἡ δὲ Λητὼ συνεχῶς ὀδυρομένην καὶ ἰκετεύουσαν ᾤκτειρε τὴν Γαλάτειαν καὶ μετέβαλε τὴν φύσιν τῆς παιδὸς εἰς κόρον. Ταύτης ἔτι μέμνηνται τῆς μεταβολῆς Φαίστιοι καὶ φύουσι Φυτὴν Λητοῖ, ἣτις ἔφυνε μῆδεα τῇ κόρῃ, καὶ τὴν ἐορτὴν Ἐκδύσια καλοῦσιν, ἐπεὶ τὸν πέπλον ἡ

παῖς ἐξέδου. Νόμιμον δ' ἐστὶν ἐν τοῖς γάμοις πρότερον παρακλίνασθαι παρὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Λευκίπου.

Ἀντωνίνος Λιβεράλις, Μεταμορφώσεων Συναγωγή 17

Ἑκδοχή: I. Cazzaniga, *Antoninus Liberalis. Metamorphoseon Synagoge*, Milano, 1962.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Αντωνίνος Λιβεράλις ήταν μυθογράφος και έζησε πιθανότατα τον 2ο αι. μ.Χ.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η συλλογή *Μεταμορφώσεων Συναγωγή* διασώζεται σε ένα μόνο χειρόγραφο (codex Palatinus Graecus 398). Τέτοιου είδους συλλογές ήταν πολύ συνηθισμένες, με πιο γνωστή τις *Metamorphoses* του Οβιδίου. Σχεδόν σε κάθε ιστορία αναγράφεται στο περιθώριο του χειρογράφου κάποια πηγή, κυρίως ελληνιστικής προέλευσης, αλλά η αξιοπιστία αυτών των πηγών αποτελεί ακόμη αντικείμενο έρευνας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με ένα μεταχριστιανικό κείμενο που αφηγείται μυθικές περιπτώσεις μεταμορφώσεων,
- να εντοπίσουν τα γλωσσικά στοιχεία που συμβάλλουν στη ζωηρότητα της αφήγησης.

Ενδεικτικό σχέδιο μαθήματος

Εισαγωγή-Αφόρμηση

- Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν από τη μυθολογία περιπτώσεις μεταμορφώσεων ή θεϊκών παρεμβάσεων προκειμένου να σωθεί κάποιος από ένα κακό ή να βρεθεί διεξόδος σε κάποια δύσκολη κατάσταση ή με άλλο σκοπό. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Δάφνης, νύμφης των δασών, που γοήτευσε τον Απόλλωνα και, για να σωθεί από την καταδίωξή του, μεταμορφώθηκε στο φερόνυμο φυτό. Μπορεί να αναφερθούν και άλλα παραδείγματα, όπως της Νιόβης και του Αλφειού (βλ. P. Grimal, *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, επιμ. έκδ. Βασ. Άτσαλος, Θεσ/νίκη 1991).
- Με σύντομη εισαγωγή αναφέρεται ότι ο συγγραφέας έζησε στη Ρώμη κατά τον 2ο αι. μ.Χ. και ασχολήθηκε με τη μυθογραφία.

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από το διδάσκοντα με έμφαση στα σημεία που προσδίδουν δραματικότητα στην αφήγηση.
- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλευούνται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου. Κατά τη δεύτερη ανάγνωση οι μαθητές μπορούν να υπογραμμίσουν τις λέξεις και τις φράσεις που συντελούν στην εξέλιξη της δράσης.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές προσπαθούν, επιλέγοντας φράσεις του κειμένου, να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις:

- Τι έκανε η Γαλάτεια όταν γέννησε κορίτσι;
- Με ποια φράση περιγράφεται το κάλλος της κόρης;
- Γιατί η εορτή που αναφέρεται στο κείμενο ονομάζεται *ἐκδύσια*;

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

Σκόπιμο είναι οι μαθητές να εντοπίσουν τις λέξεις που εκφράζουν συναισθήματα και να συνειδητοποιήσουν ότι πάνω σε αυτές στηρίζεται όλη η δράση και η εξέλιξη του μύθου (*κατοικτείρασα, δείσασα, συνεχώς ὁδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν ὤκτειρε*).

Ενδιαφέρον σημείο για σχολιασμό αποτελεί, επίσης, η προσφυγή στη θεϊκή βοήθεια και η ανταπόκριση με ένα θαύμα από την πλευρά της θεάς. Πρόκειται για μια εικόνα πολύ οικεία στους μαθητές, καθώς και σήμερα προστρέχουν οι πιστοί στις εκκλησίες παρακαλώντας το Θεό να τους βοηθήσει να ξεπεράσουν κάποια δυσκολία.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Σχεδόν σε ολόκληρη την Ελλάδα παρατηρείται αυτή η προτίμηση, σε μερικά μέρη μάλιστα η λέξη «παιδί» σημαίνει αγόρι. Η προτίμηση οφείλεται, κυρίως, σε κοινωνικούς λόγους: Το αρσενικό παιδί διατηρούσε το όνομα της οικογένειας και συνέχιζε την παράδοσή της, ενώ μπορούσε να προσφέρει και οικονομικά, τη στιγμή που τα κορίτσια αντιθέτως για να παντρευτούν χρειάζονταν προίκα. Στη νεοελληνική λογοτεχνία περίφημη είναι η «Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη, όπου η ηρωίδα σκοτώνει τα κορίτσια για να μην ταλαιπωρούνται από τη γυναικεία μοίρα τους.

Πρόσθετη ερώτηση – Θέμα για συζήτηση

Να συζητήσετε το παρακάτω ρητό και να αναφέρετε περιπτώσεις στις οποίες ο άνθρωπος επεμβαίνει στο περιβάλλον του αψηφώντας τους νόμους της φύσης.

Τὸ γὰρ φύσει πεφυκὸς οὐ μεθίσταται (= Ὅτι υπάρχει εκ φύσεως δεν αλλάζει)

Μένανδρος

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ρ. *φύω* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ἡ φύσις, ἡ φυή: ενέργεια/κατάσταση.
2. **Φυσικός πλούτος**: σύνολο πρώτων υλών που προέρχονται από τη φύση. **Φυσική (επιστήμη)**: επιστήμη που διερευνά τους φυσικούς νόμους, δηλ. τους νόμους που διέπουν τη φύση. **Φυσική συνέπεια**: λογικό επακόλουθο. **Φυσικό φαινόμενο**: φαινόμενο που παρατηρείται μέσα στη φύση.
3. **Φύσει αδύνατο(ν)**: εντελώς αδύνατο. **Νεκρή φύση**: ζωγραφική απεικόνιση άψυχων αντικειμένων. **Εκ φύσεως**: εκ γενετής, από τη φύση. **Πάσης φύσεως**: κάθε είδους.
4. φυτρώνω, ευφυής/μεγαλοφυής, κατάφυτος/πυκνόφυτος.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή επιθέτων από ρήματα (β' μέρος).

Ο καθηγητής θα πρέπει να τονίσει ότι εκτός από τα καθαυτό ρηματικά επίθετα σε -τος και -τέος υπάρχουν και άλλα επίθετα παράγωγα από ρήματα, που δηλώνουν ότι και η μετοχή ενεστώτα ή παρακειμένου του αντίστοιχου ρήματος ή εκείνον που έχει ικανότητα, κλίση ή επιτηδειότητα σε αυτό που δηλώνει το ρήμα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. νομάς, έμφανής, χαλαρός, θαλερός, έπιρρηπής
2. κωλυτήριος, κωλυτικός // ώφέλιμος // έλεήμων // άγώγιμος, άγωγαίος
3. 1-δ, 2-γ, 3-α, 4-ε, 5-β // **α. κυφός**: ο σκυφτός, ο καμπούρης **β. ικανός**: αυτός που μπορεί να φτάσει έ-
να στόχο **γ. μνήμων**: αυτός που έχει την ικανότητα να θυμάται **δ. μιανός**: ο μαΐνων, αυτός που έχει
μολυνθεί **ε. μιμητικός**: αυτός που έχει την κλίση, την ικανότητα να μιμείται.

Πρόσθετη άσκηση

Να κατηγοριοποιηθούν τα παρακάτω επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους: στυγνός, μιανός, άρπακτι-
κός, αϊδήμων, δραστήριος, πρακτικός, ένδεής, έπιστήμων.

Γ. Γραμματική

**Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τον σχηματισμό και την κλίση της οριστι-
κής του μέσου παρατατικού και αορίστου των βαρύτονων ρημάτων.**

Ο διδάσκων μπορεί να εκμεταλλευτεί τα ρήματα του κειμένου της Ενότητας προκειμένου να κάνει
μια επανάληψη σχετική με την αύξηση των ρημάτων στους ιστορικούς χρόνους, ιδιαίτερα στα σύνθετα
ρήματα.

Οι νέες καταλήξεις των ιστορικών χρόνων είναι σκόπιμο να αντιπαραβληθούν με τις καταλήξεις των
αρκτικών χρόνων στη μ.φ.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. προηγόρευσαν, κατελύσασθε, διεπράξατο, έπορευέτο, έκτισαν, έπέιθετε
4. Παρατατικός: άπετρέπεσθε, άντετασσόμεθα, έφυλάττοντο // Αόριστος: έπαιδεύσατο, εκόψω, έπραζά-
μεθα
5. προσδέχεται, προσδέχετο, προσδέξεται, προσδέξατο // άπτη, ήπτου, άψη, ήψω // κατασκευάζονται,
κατεσκευάζοντο, κατασκευάσονται, κατεσκευάσαντο // συσκευάζη, συνεσκευάζου, συσκευάση, συνε-
σκευάσω
6. **α.** έφερον, έγίγνοντο, έστρατοπεδεύσαντο, **β.** παρεσκευάζοντο, έτόξευον **γ.** έθνε, έπορευέτο **δ.** ήρξα-
το.

Πρόσθετη άσκηση

Να γραφεί το β' ενικό και γ' πληθυντικό παρατατικού και αορίστου των παρακάτω ρημάτων στη φωνή
που βρίσκονται: αποπέμπομαι, εκδιώκομαι, εισπράττομαι, συναλλάττομαι, καταψηφίζομαι.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Cazzaniga, I., *Antoninus Liberalis: Metamorphoseon Synagoge*, Milano, 1962.
Celoria, F., *The Metamorphoses of Antoninus Liberalis*, Routledge, London/New York, 1992.
Papathomopoulos, M., *Antoninus Liberalis: Les Mutamorphoses*, Paris, 1968.

Α. Κείμενο**Πρωτότυπο κείμενο**

Διονύσιος δὲ ὁ δεύτερος τὴν ἀρχὴν εἶχεν εὖ μάλα περιπεφραγμένην τοῦτον τὸν τρόπον. Ναῦς μὲν ἐκέκτιτο οὐκ ἐλάττους τῶν τετρακοσίων, ἐξήρεις καὶ πενήτρεις· πεζῶν δὲ δύναιμι ἐς δέκα μυριάδας, ἱππεῖς δὲ ἑννεακισχιλίους. Ἡ δὲ πόλις τῶν Συρακοσίων λιμέσιν ἐκεκόσμητο μεγίστοις, καὶ τεῖχος αὐτῇ περιεβέβλητο ὑψηλότατον· σκευὴ δὲ εἶχεν ἔτοιμα ναυσὶν ἄλλαις πεντακοσίαις, τεθησαύριστο δὲ αὐτῇ καὶ οἶτος ἐς ἑκατὸν μεδίμνων μυριάδας. Καὶ ὀπλοθήκη νενησμένη ἀσπίσι καὶ μαχαίραις καὶ δόρασι καὶ κνημῖσι καὶ θώραξι καὶ καταπέλταις· ὁ δὲ καταπέλτης εὖρημα ἦν αὐτοῦ Διονυσίου. Εἶχε δὲ καὶ συμμάχους παμπόλους. Καὶ τούτοις ἐπιθαρρῶν ὁ Διονύσιος ἀδάμαντι δεδεμένην ᾤετο τὴν ἀρχὴν κεκτῆσθαι. Ἄλλ' οὗτος γε πρῶτους μὲν ἀπέκτεινε τοὺς ἀδελφούς· εἶδε δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς βιαίως ἀποσφαγέοντας καὶ τὰς θυγατέρας κατασχνυνθείσας εἶτα ἀποσφαγείσας γυμνάς. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ταφῆς τῆς νομιζομένης ἔτυχεν· οἱ μὲν γὰρ ζῶντες κατεκαύθησαν, οἱ δὲ κατατιμηθέντες ἐς τὸ πέλαγος ἐξεορίφησαν. Τοῦτο δὲ ἀπήντησεν αὐτῷ, Δίωνος τοῦ Ἰππαρίνου ἐπιθεμένου τῇ ἀρχῇ. Αὐτὸς δὲ ἐν πενία μυριά διὰ γων κατέστρεψε τὸν βίον γηραιός. Λέγει δὲ Θεόπομπος ὑπὸ τῆς ἀκρατοποσίας τῆς ἄγαν αὐτὸν διαφθαρῆναι τὰς ὄψεις, ὥς ἀμυδρὸν βλέπειν· ἀποκαθῆσθαι δὲ ἐν τοῖς κουρείοις καὶ γελωτοποιεῖν. Καὶ ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς Ἑλλάδος ἀσχημονῶν διετέλει, βίον διαντλῶν ἀλγεινότατον. Καὶ ἦν δαίγμα οὐ τὸ τυχὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐς σωφροσύνην καὶ τρόπον κόσμον ἢ τοῦ Διονυσίου ἐκ τῶν τηλικούτων ἐς οὕτω ταπεινὰ μεταβολή.

Αἰλιανός, Ποικίλη Ἱστορία 6.12**Ἔκδοση:** R. Hercher (εκδ. Teubner), Leipzig, 1971**Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του**

Ο Κλαύδιος Αἰλιανός (περ. 175-235 μ.Χ.) μαθήτευσε στη Ρώμη κοντά στον σοφιστή Πανσανία και έμαθε την ελληνική γλώσσα. Καλλιέργησε το είδος της ποικιλογραφίας, βασιζόμενος κατά κύριο λόγο σε προγενέστερες συλλογές. Στο έργο του *Περί ζώων ιδιότητος* συγκέντρωσε σε 17 βιβλία αξιοπερίεργες ιστορίες από τον κόσμο των ζώων. Συνεκτικός παράγοντας της συλλογής αυτής είναι η στωική αντίληψη για τη σοφία της φύσης. Στο έργο του *Ποικίλη Ἱστορία* (14 βιβλία) πραγματεύεται κυρίως ιστορίες από τον κόσμο των ανθρώπων (το πρώτο μέρος ασχολείται και πάλι με το φυσικό κόσμο).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο έργο του *Ποικίλη Ἱστορία* (14 βιβλία), στο οποίο ανήκει το απόσπασμα της Ενότητας, παρουσιάζει στην αρχή θέματα της φυσικής ιστορίας και στη συνέχεια ιστορίες ηθικολογικού περιεχομένου από την ανθρώπινη ζωή.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν την ιστορία του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Β',
- να προβληματιστούν πάνω στην ακραία μετάπτωση της τύχης του, που τον οδήγησε σε άθλιο τέλος,
- να εντοπίσουν τα σημεία του κειμένου που προσδίδουν ένταση στην αφήγηση.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Το κείμενο στηρίζεται στην αντίθεση μεταξύ δύο φάσεων της ζωής του Διονυσίου Β'. Οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν στο κείμενο φράσεις που προοιωνίζονται τη μετάπτωση, όπως: *Καὶ τούτοις ἐπιθαρῶν ὁ Διονύσιος ἀδάμαντι δεδεμένην ᾤετο τὴν ἀρχὴν κεκτῆσθαι. Ἄλλ οὐτός γε...*
- Επίσης, υφολογικό ενδιαφέρον έχει η χρήση της υπερβολής από το συγγραφέα, για να τονίσει την αντίθεση ανάμεσα στην αρχική ευτυχία και παντοδυναμία και στην τελική εξαθλίωση και αδυναμία του τυράννου (μεγίστης, ὑψηλότατον, παμπόλλους – βιαίως ἀποσφαγένας, κατεκαύθησαν, κατατηθέντες).

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η ιστορία που αφηγείται στο απόσπασμα ο Αιλιανός έχει ηθικοδιδασκτικό χαρακτήρα και μάλιστα η τελευταία φράση «καὶ ἦν δαίγμα... μεταβολή» λειτουργεί όπως το επιμύθιο που υπάρχει στους περισσότερους μύθους του Αισώπου. Η αφήγηση ξεκινάει από μια κατάσταση ευτυχίας και ασφάλειας, για να καταλήξει στην εντελώς αντίθετη. Η ιστορία αυτή θυμίζει τις ιστορίες του Ηροδότου, όπου επίσης άνθρωποι ισχυροί και ευδαίμονες καταλήγουν στην έσχατη δυστυχία και την καταστροφή. Η γνωστή φράση του Σόλωνος προς τον Κροίσο ταιριάζει απολύτως εδώ.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ουσ. ή θάλαττα/θάλασσα τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Η λέξη δίνει αφορμή για ενδιαφέρουσα μελέτη των συνωνύμων της. Μπορεί σε άσκηση σχετική να εξεταστεί ο τύπος που επιλέγεται σε κάθε περίπτωση για να δηλωθεί μικρότερη ή μεγαλύτερη υδάτινη επιφάνεια. Η σημασιολογική μελέτη των λέξεων «αιγιαλός», «πόντος», «πέλαγος», «θάλασσα», «ωκεανός» αποτελεί ενδιαφέρουσα δραστηριότητα και δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να διευρύνουν τις ενώσεις τους προς αυτή την κατεύθυνση.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Η θάλασσα πανίδα μειώνεται λόγω της ρύπανσης των θαλασσών. // Η θάλασσα συγκοινωνία διακόπηκε λόγω ισχυρών ανέμων. // Το θαλάσσιο ταξίδι ήταν ευχάριστο, επειδή δεν είχε τρικυμία. // Κατά τη διάρκεια των θαλάσσιων εξερευνησέων τους οι Βίκινγκς έφτασαν στη βορειοανατολική Αμερική.
2. α. ταξιδεύω συνεχώς στη θάλασσα, β. αποτυγχάνω παταγωδώς με αδεξιότητα, τα θαλασσώνω, γ. είμαι θαλασσόλυκος, έχω πείρα από θάλασσα.
3. λαοθάλασσα, θαλασσίς, θαλασσοταραχή, υποθαλάσσιος, θαλασσοπνίγομαι, ακροθαλασσιά.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τις βασικές καταλήξεις για τον σχηματισμό επιθέτων από επιρρήματα.

Λόγω του ότι ο αριθμός των επιθέτων που παράγονται από επιρρήματα είναι αναλογικά μικρός, ο αριθμός των σχετικών ασκήσεων είναι αντιστοίχως περιορισμένος.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ὀπίσθιος, σημερινός, πρόμιος ή πρόφος

2. α. έριστικός, β. άφανής, γ. στυγερός/στυγητός, δ. φυγάδων, ε. νομάδι, στ. χθεσινός, ζ. σκοτεινού, η. πρακτέος. Η λέξη που σχηματίζεται είναι: ραγδαίος.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τον σχηματισμό και την κλίση της οριστικής του μέσου παρακειμένου και υπερσυντέλικου των βαρύτονων ρημάτων.

Να τονιστεί η διαφορά στη μορφή των συντελικών χρόνων στη ν.ε. (πάντοτε περιφραστικοί) και στην α.ε. (η οριστική σχηματίζεται μονολεκτικά).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. Παρακείμενος: βέβλαφθε, ώπλίσμεθα, άπήλλακται, κατεψευσμένοι είσί(ν) // Υπερσυντέλικος: έβέβλαφθε, ώπλίσμεθα, άπήλλακτο, κατεψευσμένοι ήσαν.
3. Ενεστώτας: έκδιώκεται, κατακοπτόμεθα, εκπαιδεύεσθε, λογίζει (-η) // Παρατατικός: έξεδιώκετο, κατεκοπτόμεθα, έξεπαιδεύεσθε, ελογίζον // Μέλλοντας: έκδιώξεται, κατακοψόμεθα, εκπαιδεύσεσθε, λογίσει (-η) // Αόριστος: έξεδιώξατο, κατεκοψάμεθα, έξεπαιδεύσασθε, ελόγισω // Παρακείμενος: έκεδίδωκται, κατακεκόμμεθα, έκπεπαίδευσθε, λελόγισαι // Υπερσυντέλικος: έξεεδεδίωκτο, κατεκεκόμμεθα, έξεπεπαίδευσθε, έλελόγισο.
4. καταγέγραπται, πεπλήγμεθα, προπεφύλαχθε.
5. α. άρχεται, γέγραπται (απτική σύνταξη), έγίγνετο (απτική σύνταξη), β. έκέλευε, γέγραπται, γ. κεκόμισται, δ. άπεψηφίσμεθα, ε. άπήλλαξαι.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Κοραής, Α.**, Πρόδρομος έλληνικης βιβλιοθήκης, περιέχων Κλαυδίου Αίλιανού την Ποικίλην Ίστορίαν, Ήρακλείδου του Ποντικού, Νικολάου του Δαμασκηνού τὰ σωζόμενα, Παρίσι, 1805.
- Παπαγιαννόπουλος, Ι.Θ.**, Έκλογαί εκ της Βιβλιοθήκης του Άπολλοδώρου καί της Ποικίλης Ίστορίας του Αίλιανού, Δημητράκος, Αθήνα, 1935.
- Stamm, C.**, *Vergangenheitsbezug in der zweiten Sophistik?: Die Varia Historia des Claudius Aelianus*, Europäische Hochschulschriften. Reihe III, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften 977, Frankfurt/Main - Oxford, P. Lang, 2003.

Α. Κείμενο**Μέγας Βασίλειος, Όμιλαιο εἰς τὴν Ἑξαήμερον 7.3**

Ἑκδοσις: S. Giet, *Basile de Césarée. Homélie sur l'hexaéméron*, Sources chrétiennes 26 bis, Paris, 1968², σσ. 86-522.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Πηγή για τον βίο και το έργο του **Μ. Βασιλείου** αποτελούν τα συγγράμματα και οι επιστολές του. Ο εκτενέστατος επιτάφιος λόγος που εκφώνησε ο φίλος του Γρηγόριος ο Θεολόγος αποτελεί επίσης ουσιαστική πηγή βιογραφικών στοιχείων για τον Μ. Βασίλειο.

Ο Βασίλειος γεννήθηκε γύρω στο 330 πιθανώς στη Νεοκαισάρεια. Αργότερα πήγε στην Καισάρεια για να συνεχίσει τις σπουδές του και στη συνέχεια έφτασε μέχρι την Κωνσταντινούπολη, όπου διδάχθηκε τη ρητορική τέχνη από τον Λιβάνιο. Κατόπιν πήγε στην Αθήνα, όπου παρακολούθησε μαθήματα φιλολογίας, ρητορικής και φιλοσοφίας. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του, επέστρεψε στην Καισάρεια, επιδόθηκε στη μελέτη χριστιανικών κειμένων και στράφηκε στο μοναχικό βίο. Χειροτονήθηκε διάκονος και στη συνέχεια επίσκοπος. Είχε πολύπλευρη δράση και άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο, στο οποίο ανήκουν και οι *Όμιλαιο εἰς τὴν Ἑξαήμερον*.

Η χρονολογία εκφώνησης των *Όμιλιων εἰς τὴν Ἑξαήμερον* είναι άγνωστη, πιθανολογείται ότι εκφωνήθηκαν γύρω στο 370. Στο έργο του αυτό ο Βασίλειος επιχειρεί την ερμηνεία στίχων της *Γενέσεως*, κάνοντας αναφορά σε αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων σχετικές με το θέμα που πραγματεύεται σε κάθε ομιλία (το έργο αποτελείται από εννέα ομιλίες).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Το κείμενο της Ενότητας προέρχεται από την 7η ομιλία, η οποία έχει τον υπότιτλο *Περὶ ἐρπετῶν*. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο κάβουρας αποδεικνύει με το τέχνασμα της τοποθέτησης μιας πέτρας στο όστρακο, για να εμποδίζει το κλείσιμό του, ότι με την εξυπνάδα κάποιος μπορεί να αναπληρώσει τη δύναμη που του λείπει. Ο Μ. Βασίλειος συνεχίζει με την παραίνεση να θαυμάζουμε μεν την εφευρετικότητα και τη μεθοδικότητα των καβουριών, αλλά να αντιστεκόμαστε από την άλλη πλευρά στον πειρασμό να χρησιμοποιούμε τη δική μας ευφυΐα για να βλάπτουμε τον πλησίον μας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με ένα θεολογικό κείμενο,
- να αντιληφθούν πού στοχεύει η αλληγορία του Μ. Βασιλείου,
- να εκτιμήσουν τη γλαφυρή γλώσσα και τη ζωντανή λογοτεχνική έκφραση του Μ. Βασιλείου.

Ενδεικτικό σχέδιο μαθήματος**Εισαγωγή-Αφόρμηση**

– Ζητείται από τους μαθητές η έννοια της αλληγορίας και αναφέρεται ότι το συγκεκριμένο απόσπασμα παρουσιάζει ενδιαφέρον αφενός γιατί προβάλλει πειστικά ένα ηθικό δίδαγμα αξιοποιώντας μια ει-

κόνα από τη φύση και, αφετέρου, γιατί αυτή η εικόνα αντιστρέφεται στο τέλος και η ενέργεια του κάβουρα παρουσιάζεται ως παράδειγμα προς αποφυγή.

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα.
- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλευούνται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου. Κατά τη δεύτερη ανάγνωση οι μαθητές υπογραμμίζουν τις λέξεις και τις φράσεις που επισημαίνουν σε ποια σημεία πρέπει να διαφοροποιείται η ανθρώπινη συμπεριφορά από αυτήν του κάβουρα.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις με τη βοήθεια των Γλωσσικών σχολίων και χρησιμοποιώντας, κατά προτίμηση, λέξεις και φράσεις του κειμένου:

- Γιατί είναι δύσκολο για τον κάβουρα να φάει το στρείδι;
- Γιατί είναι αναποτελεσματικές οι δαγκάνες του κάβουρα;
- Πότε ανοίγει το όστρακο, το κέλυφός του;
- Πώς αντισταθμίζει ο κάβουρας τη δύναμη που του λείπει;
- Ποια είναι η συμβουλή που δίνει ο Μ. Βασίλειος στους ακροατές του;
- Ποιες ανθρώπινες συμπεριφορές επισημαίνονται που θυμίζουν την πρακτική του κάβουρα;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο καθηγητής μπορεί να αναφέρει και θετικά παραδείγματα από τον κόσμο των ζώων, τα οποία να δείχνουν συνεργασία των ζώων μεταξύ τους, π.χ. κροκόδειλου και τροχίλου, ο οποίος καθαρίζει τα δόντια του κροκόδειλου βρίσκοντας ταυτόχρονα τροφή (βλ. Ἀριστοτέλης, *Ζώων Ἱστορία* 547b, Κλαύδιος Αἰλιανός, *Περὶ ζώων ιδιότητος* 3.29, Ὀππιανός, Ἀλιευτικά 2.186 κ.ε., Πλούταρχος, *Πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα* 30-31).

Δημιουργική-διαθεματική δραστηριότητα

Πώς φαντάζεστε τη συνέχεια του κηρύγματος του Μ. Βασιλείου; Να γράψετε δύο παραγράφους, να τις συνδέσετε κατάλληλα με το απόσπασμα της Ενότητας και, αφού δώσετε έναν εντυπωσιακότερο τίτλο, να διαβάσετε το κείμενο στην τάξη.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές α.ε. και ν.ε. παράγωγες και σύνθετες λέξεις του ουσ. ή σάρξ.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. **α. σαρκικός:** δηλώνει αυτόν που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη (= αυτός που ανήκει στη σάρκα, αφορά τη σάρκα), **σάρκινος:** δηλώνει ύλη (= αυτός που είναι από σάρκα), **σαρκώδης:** δηλώνει αφθονία, πλησμονή // **β. σαρκίον:** υποκοριστικό.
2. **α.** σαρκαστικά, **β.** σαρκοφάγοι, **γ.** σαρξ, **δ.** σαρκοβόρο, **ε.** κατάσαρκα.

B1. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή επιρρημάτων από προθέσεις και επιρρήματα.

Στον Πίνακα δίνονται όλες οι καταλήξεις των επιρρημάτων ανάλογα με τη σημασία τους (τοπικά, τροπικά, ποσοτικά, χρονικά), με χαρακτηριστικά παραδείγματα. Είναι ενδιαφέρον ο συσχετισμός των καταλήξεων α.ε. και ν.ε., δεδομένου ότι αρκετές έχουν διατηρηθεί στη ν.ε. αυτούσιες ή ελαφρώς παραλλαγμένες.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Πλαταιᾶσιν, πρόσω (πόρρω), ἑκατέρωθεν, καλῶς, ἀληθῶς, ἀναφανδόν, ἑλληνιστί.
2. α. **ἀμαχητί**: τροπικό, β. **ἐπάκις**: ποσοτικό, γ. **Πυθοί**: στάση σε τόπο, δ. **ἐκάστοτε**: χρονικό, ε. **νηπιονεῖ**: τροπικό, στ. **πονηρῶς**: τροπικό.
3. αὐτόθι: στάση σε τόπο – αὐτόθεν: κίνηση από τόπο (αὐτός) // οἴκοι: στάση σε τόπο – οἴκαδε ἢ οἰκόνδε: κίνηση προς τόπο – οἴκοθεν: κίνηση από τόπο (οἶκος) // ἐκεῖσε: κίνηση προς τόπο – ἐκεῖθεν: κίνηση από τόπο ((ἐκεῖ) // πάντοθεν: κίνηση από τόπο – πάντως: τρόπος (πᾶς).
4. φύρδην (μ)ε)ῖρδην: ανακατεμένα, χωρίς τάξη // πύξ λάξ: με γροθιές και κλοτσιές // ἄλλοθι: α. ισχυρισμός κατηγορούμενου ότι βρισκόταν σε ἄλλον τόπο, όταν διαπράχθηκε το αδίκημα, β. δικαιολογία που επικαλεῖται κάποιος ως ελαφρυντικό για μια πράξη του.

Πρόσθετη άσκηση

Να γράψετε α.ε. παράγωγα επιρρήματα των παρακάτω λέξεων και να δηλώσετε τη σημασία τους: τέλειος, ἄπνευστος, συνήθης, ἱκανός, παιδίον.

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον σχηματισμό των μετοχών και των απαρεμφάτων μ.φ. των βαρύτονων ρημάτων.

Οι μαθητές παρατηρούν τις καταλήξεις των μετοχών της μ.φ. και οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι όλες οι μετοχές στη φωνή αυτή κλίνονται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι να έχουν οι μαθητές μια πρώτη επαφή με τα φαινόμενα της ταυτοπροσωπίας και ετεροπροσωπίας, καθώς και με τη συνημμένη και την απόλυτη μετοχή.

Οι μαθητές, μετά την πρώτη επαφή τους με το απαρέμφατο και τη μετοχή σε προηγούμενη Ενότητα, καλούνται να κατανοήσουν πλήρως τον τρόπο χρήσης και λειτουργίας τους.

Σχετικά με το υποκείμενο του απαρεμφάτου, ο διδάσκων πρέπει να καταστήσει σαφές ότι στην ταυτοπροσωπία το υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι το ίδιο με το υποκείμενο του ρηματικού τύπου από τον οποίο εξαρτάται το απαρέμφατο.

Κατά τη διδασκαλία της **ετεροπροσωπίας** δεν κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στη δοτική προσωπική και στα απρόσωπα ρήματα σε αυτή την τάξη. Έτσι, σε αυτή τη φάση είναι αρκετό να γνωρίζουν ότι στην ετεροπροσωπία το υποκείμενο είναι διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος από το οποίο εξαρτάται το απαρέμφατο και ότι το υποκείμενο του απαρεμφάτου τίθεται (ή εννοείται, όταν παραλείπεται) σε αιτιατική πτώση.

Σχετικά με **το υποκείμενο της μετοχής**, ο διδάσκων πρέπει να δώσει έμφαση στο ότι η μετοχή και το υποκείμενό της συμφωνούν κατά γένος, αριθμό και πτώση. Έχει γίνει ήδη απλή αναφορά στα τρία είδη μετοχών. Ο διδάσκων μπορεί, αν το θεωρεί σκόπιμο, να αναφέρει ότι από τα τρία είδη μόνο η επιθετική μετοχή μπορεί να συνοδεύεται από άρθρο (και όταν παραλείπεται το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό, τότε ουσιαστικοποιείται η μετοχή και ως υποκείμενο λαμβάνεται το άρθρο της) και ότι οι επιθετικές και οι κατηγορηματικές μετοχές είναι πάντα συνημμένες.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ἀπέχεσθαι*: απαρ. ενεστώτα μ.φ., τελικό, αντικείμενο στο ρ. *βούλομαι*, με υποκείμενο σε. Το υποκείμενο σε αιτιατική, γιατί έχουμε ετεροπροσωπία.
2. *προσηροσμέναι*: επιθετική μετοχή (Υ: *κοιλότητες*) // *διαθαλπόμενον*: κατηγορηματική μετοχή (Υ: *τό δστρεον*) // *περιεχόμενος*: επιρρ. τροπική μετοχή, συνημμένη (Υ: *ὁ καρκίνος*) // *ὁ πορευόμενος*: επιθετική μετοχή με σημασία ουσιαστικού (Υ: το άρθρο *ὁ*) // *ὁ ἐπιτιθέμενος*: επιθετική μετοχή με σημασία ουσιαστικού (Υ: το άρθρο *ὁ*).
3. *προσαρμοστόμεναι* (ενεστ.), *προσαρμοσόμεναι* (μέλλ.), *προσαρμοσάμεναι* (αόρ.), *προσηροσμέναι* (παρκ.).
4. α. *πράξαντες*: συνημμένη (Υ: *οἱ πολέμιοι*) // *πορευόμενοι*: συνημμένη (Υ: *οἱ Ἕλληνες*) // β. *προκαλύψασα*: συνημμένη (Υ: *νεφέλη*)
5. α. *προφυλάττεσθαι*: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο στο ρ. *ἠναγκάζοντο*. Έχουμε ταυτοπροσωπία (Υ: *οἱ στρατιῶται*) // β. *ἀποκρύψασθαι*: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο στο ρ. *ἐδυνήθησαν*. Έχουμε ταυτοπροσωπία (Υ: *οὗτοι*).
6. α. *ἀπάγειν*, *βούλεσθαι*, *ἀναπαύεσθαι*, β. *ψευδομένους*, γ. *ἐπιβεβουλευκώς*, *ἀκούσαντα*, *ἀγωνίσασθαι*, δ. *ἠφανίσθαι*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. *τοὺς γεγραμμένους, τῆς κεκηρυγμένης, τὰ πειθόμενα*: να κλίνετε τις παραπάνω μετοχές στο γένος, στη φωνή και στο χρόνο όπου βρίσκονται.
2. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τα απαρέμφατα και τα υποκείμενά τους και να επισημάνετε αν έχουμε ταυτοπροσωπία ή ετεροπροσωπία:
 - α. *Οἱ Αἰγινήται λέγουσιν οὐκ εἶναι αὐτόνομοι.*
 - β. *Ἀναξαγόρας ἔφη τὸν ἥλιον λίθον εἶναι.*
 - γ. *Οἱ νέοι συγγνώμης ἀξιοῦσι τυγχάνειν.*
 - δ. *Οἱ στρατιῶται ἤρχοντο αὐτὸν εὐτυχεῖν.*
 - ε. *Δέομαι (= παρακαλῶ) ὑμῶν ἀκοῦσαι.*
3. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τις μετοχές και τα υποκείμενά τους και να επισημάνετε, όπου είναι απαραίτητο, αν είναι συνημμένες ή απόλυτες:
 - α. *Οὔποτ' ἐπανόμην ὑμᾶς οἰκτίρων.*
 - β. *Πατρικὸς ἡμῖν φίλος τυγχάνεις ὦν.*
 - γ. *Ἀθηναῖοι τριήρεις ἐξέπεμπον ὡς γῆς καὶ θαλάττης ἄρξοντες.*
 - δ. *Ἕλληνες ὄντες κατὰ τῆς Ἑλλάδος μάχονται.*
 - ε. *Κῦρος ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος οὐδενὸς κωλύοντος.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Hunger, H.**, *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τόμος 1, μτφρ. Λ.Γ. Μπενάκης, Ι.Β. Αναστασίου, Γ.Χ. Μακρή, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1979.
- Μουτσούλας, Η.Δ., Μπόνη, Κ.Γ., Παπαχριστόπουλος, Κ.Γ.** (επιμ.), *Βασίλειος ο Μέγας*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1975.
- Παπαδόπουλος, Σ.Γ.**, *Η ζωή ενός μεγάλου (Βασίλειος Καισαρείας)*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1979.
- Σάκκος, Π.Κ.**, *Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου άπαντα τα έργα*, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας 4, Πατερικές Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 1972.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ξυλευόμενός τις παρά τινα ποταμὸν τὸν πέλεκυν ἀπέβαλε. Τοῦ δὲ ῥεύματος παρασύραντος αὐτὸν καθήμενος ἐπὶ τῆς ὄχθης ὠδύρετο, μέχρις οὗ ὃ Ἑρμῆς ἐλεήσας αὐτὸν ἦκε. Καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔκλαιε, τὸ μὲν πρῶτον καταβάς χρυσοῦν αὐτῷ πέλεκυν ἀνήνεγκε καὶ ἐπυνθάνετο, εἰ οὗτος αὐτοῦ εἶη. Τοῦ δὲ εἰπόντος μὴ τοῦτον εἶναι ἐκ δευτέρου ἀργυροῦν ἀνήνεγκε καὶ πάλιν ἠρώτα, εἰ τοῦτον ἀπέβαλεν. Ἀρνησαμένου δὲ καὶ τοῦτον τὸ τρίτον τὴν ἰδίαν ἀξίνην αὐτῷ ἐκόμισε. Τοῦ δὲ ἐπιγνόντος ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην πάσας αὐτῷ ἐχαρίσατο. Καὶ ὃς ἐπανελόμενος ἐπειδὴ παρεγένετο πρὸς τοὺς ἐταίρους, τὰ γεγενημένα αὐτοῖς διηγήσατο. Τῶν δὲ τις ἐποφθαλμιάσας ἐβουλήθη καὶ αὐτὸς τῶν ἴσων περιγενέσθαι. Διόπερ ἀναλαβὼν πέλεκυν παρεγένετο ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποταμὸν καὶ ξυλευόμενος ἐπιτηδὲς τὴν ἀξίνην εἰς τὰς δίνας ἀφῆκε, καθεζόμενός τε ἔκλαιε. Ἑρμοῦ δὲ ἐπιφανέντος καὶ πυνθανομένου, τί τὸ συμβεβηκὸς εἶη, ἔλεγε τὴν τοῦ πελέκειος ἀπώλειαν. Τοῦ δὲ χρυσοῦν αὐτῷ ἀνενεγκόντος καὶ διερρωτῶντος, εἰ τοῦτον ἀπολώλεκεν, ὑπὸ τοῦ κέρδους ἑξαφθείς ἔφασκεν αὐτὸν εἶναι. Καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ οὐκ ἐχαρίσατο, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἴδιον πέλεκυν ἀπεκατέστησεν.

Αἰσώπου Μῦθοι 183

Ἔκδοση: A. Hausrath – H. Hunger, *Corpus Fabularum Aesopicarum*, 1959

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον Αἰσώπου και το έργο του βλ. **Ενότητα 6**.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με έναν ηθικοδιδασκτικό μῦθο του Αἰσώπου,
- να παρακολουθήσουν νοερά τη σκηνή, καθώς η αφήγηση είναι αρκετά παραστατική,
- να συζητήσουν για τους δύο ανθρώπινους τύπους που παρουσιάζονται και να δώσουν, αν μπορούν, ανάλογα παραδείγματα από την επικαιρότητα ή από τις προσωπικές τους εμπειρίες.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές ο ορισμός της τιμιότητας και της πονηρίας, καθώς και ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα και των δυο. Αναφέρεται ότι στο κείμενο η ίδια δοκιμασία-πειρασμός κάνει τον έναν άνθρωπο να ξεχωρίσει για την ειλικρίνειά του και τον άλλο για τη δολιότητά του.
- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ο τρόπος αφήγησης, η οποία προωθείται αποκλειστικά σχεδόν με χρονικές μετοχές, μερικές εκ των οποίων είναι απόλυτες. Οι μαθητές μπορούν να συνειδητοποιήσουν πολύ καλά σε αυτό το απόσπασμα την έννοια της μετοχής.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Κυρίως ο μύθος αποτρέπει από την πλεονεξία και αναδεικνύει την ειλικρίνεια.
5. Ο Ερμής θέλει να δοκιμάσει αν οι άνθρωποι αρκούνται στα δικά τους και αν είναι ειλικρινείς. Η μυθολογία και η θρησκεία αναφέρουν περιπτώσεις κατά τις οποίες θεοί προσπαθούν να δοκιμάσουν ανθρώπους με διάφορους τρόπους. Στην *Ὀδύσσεια* (ρ 485-7) διαβάζουμε ότι οι θεοί παίρνοντας τη μορφή διαφόρων ξένων ανθρώπων τριγυρνούν στις πόλεις δοκιμάζοντας την κακία και τη δικαιοσύνη των ανθρώπων. Από τη μυθολογία είναι γνωστή η ιστορία της Βανκίδας και του Φιλήμονα (βλ. P. Grimal, *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, επιμ. έκδ. Βασ. Άτσαλος, Θεσ/νίκη 1991), που τους επισκέφτηκαν ο Δίας και ο Ερμής (Ὀβίδιος, *Metamorphoses* 8.616-715). Από την Παλαιά Διαθήκη γνωρίζουμε τις περιπτώσεις του Ιώβ και του Αβραάμ (θυσία του Ισαάκ). Η δοκιμασία δεν είναι απαραίτητο να επινοείται από θεούς· π.χ., σε ένα γνωστό παραμύθι δύο γριές δοκιμάζονται από τους δώδεκα μήνες ως προς την κακία τους ή την καλοσύνη τους και ανταμείβονται αναλόγως.
6. Οι εμφανίσεις θεών είναι συχνότερες στα ομηρικά έπη· οι θεοί στον Όμηρο εμφανίζονται στους ανθρώπους με τα ίδια χαρακτηριστικά που έχει εδώ ο Ερμής. Συζητούν μαζί τους παίρνοντας τη μορφή κάποιου ανθρώπου, θέλοντας ή να τους βοηθήσουν ή να εμποδίσουν τα σχέδιά τους ή και να τους παραπλανήσουν. Εδώ ο Ερμής εμφανίζεται φιλικός, έτοιμος να βοηθήσει τον καλό άνθρωπο, αλλά και να τιμωρήσει τον πλεονέκτη. Μπορούμε να θυμηθούμε το ρόλο της Αθηνάς στην *Ὀδύσσεια* και ιδίως στην τιμωρία των μνηστήρων.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ουσ. ή δίκη τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Το ουσιαστικό δίνει πολλές ομόρριζες λέξεις στην α.ε. και στη ν.ε., απλές και σύνθετες, τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει ο διδάσκων με ποικιλία ασκήσεων. Οι ασκήσεις του εγχειριδίου χαρακτηρίζονται από ποικιλία ως προς τη μορφή και το ζητούμενο και δίνουν έναυσμα στον εκπαιδευτικό να αξιοποιήσει αρκετές από τις λεξιλογικές αφορμές που προσφέρει το ουσιαστικό. Μέσω των ασκήσεων ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να μελετήσει φράσεις της ν.ε. με το ουσ. «δίκη» και ομόρριζά του και να προβληματιστεί ως προς τη σημασιολογική διαφοροποίηση των λέξεων «δίκαιο» και «δίκιο».

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Πρόσωπο που ενεργεί: δικαστής. Ενέργεια/κατάσταση: δικαίωσις. Αποτέλεσμα ενέργειας: δικαίωμα. Τόπος: δικαστήριο.

2. δίκαιο: ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως σε νομικά περιβάλλοντα. Αφορά το σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τις σχέσεις των μελών της κοινωνίας, ορίζοντας τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.
// δίκιο: αυτό που είναι ηθικό και ορθό σύμφωνα με το κοινό αίσθημα περί δικαίου.
3. α. θεία δίκη: θεία τιμωρία, νέμεση β. με πνίγει το δίκιο: νιώθω δικαιολογημένη αγανάκτηση γ. κοιμάται τον ύπνο του δικαίου: κοιμάται ανέμελα (κατ' επέκταση, είναι αφελής, δεν καταλαβαίνει τι συμβαίνει) δ. το δίκαιο του ισχυροτέρου: η επιβολή της θέλησης των ισχυροτέρων.
4. α. δικογραφία, β. δικαιώματα, γ. δικαίωσε, δ. δικαιοδοσία, ε. δικαστικός, στ. δικάσιμος.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη των φαινομένων που διδάχτηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 11-18.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. ἄκλητος (ἄ- + καλέω, καλῶ), β. περιρρύτου (περιρρέω), γ. διαβατέον (διαβαίνω).
2. αἰτιώδης, ποτάμιος, ἄργυροῦς, θεῖος, θανάσιμος, δίκαιος.
3. ἐπαινετός-ἐπαινετός, πλαστός, γλυπτός, λεκτός, φερτός, ἀποδεκτός-ἀποδεκτέον.
4. τροπικό, τροπικό, ποσοτικό, τοπικό (κίνηση από τόπο), τοπικό (κίνηση από τόπο), τροπικό.
5. ἄθλος, δικάζω, ἐλεύθερος, ἐλέω, -ῶ, ἀληθής, θαρρέω, -ῶ, πελεκάω, -ῶ ἢ πελεκίζω, χρυσός.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε παράγωγα ρήματα της α.ε. από τα επίθετα λεπτός, δασύς, ἄδικος, πυκνός.
2. Να γράψετε παράγωγα ουσιαστικά από τα επίθετα διανοήσιμος, πυκνός, ἄδικος, δασύς.
3. Να γράψετε παράγωγα επίθετα από τα ουσιαστικά λεπτότης, ὠκύτης.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη των φαινομένων που διδάχτηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 11-18.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. λύεσθαι, γράφεσθαι, παιδεύεσθαι, παιδεύσασθαι, πέμψεσθαι, πέμψασθαι.
4. ξυλευόμενος, ξυλευομένη, ξυλευόμενον / καθεζόμενος, καθεζομένη, καθεζόμενον / πυνθανομένου, πυνθανομένης, πυνθανομένου / λέγοντες, λέγουσαι, λέγοντα / βουλευομένοις, βουλευομέναις, βουλευομένοις / ἀκούσαντος, ἀκουσάσης, ἀκούσαντος.
7. ἐτάξω, πεπράγμεθα, ἐλέγετο, ἐβουλεύου.
8. α. πείθονται, β. χρηματίζονται, ἐμπορεύεται, τρέφονται, γ. ἐξηλαύνοντο, δ. ἐγίγνοντο, ε. μετεπέμψατο.
9. α. ενεργητική, β. μέση, γ. παθητική.
10. α. παιδεῦσαι, β. βλάψασθαι, γ. ἰδρύνοντι, δ. ἠρχότες, ε. γεγραφιῖα, στ. κεκοφός, ζ. σεσωκέναι. Σχηματίζεται η λέξη δάνειον.
11. α. ξυλευόμενος: επιρρ. χρον., συνημμένη (Υ: τίς) // β. παρασύραντος: επιρρ. αιτιολ., γενική απόλυτη (Υ: τοῦ δεινέματος) // γ. ληζόμενοι: επιρρ. τροπική, συνημμένη (Υ: τινές) // δ. ὤν: επιρρ. χρον., συνημμένη (Υ: Ἀγασίλαος).

12. α. ἐγώ: Υ του ρ. ἐθαύμασα / θαυμάσω (μέλλ.), τεθαύμακα (παρκα.) // οἱ γραψάμενοι: Υ του ρ. ἔπεισαν / πείσονται (μέλλ.), πεπείκασι (παρκα.) // β. λόγῳ, Ἀθηναῖον, θανάτων, ταῖς πόλεσι.
13. α. Ρ οὐ μένουσι, Υ οἱ καιροί, Α βραδύτητα, εἰρωνείαν // β. Ρ ἔσκαπτον, Υ οὔτοι (ενν.), Α τάφρον // γ. Ρ προετάξαντο, Υ οἱ Λακεδαιμόνιοι, Α1 τοὺς ἱππέας, Α2 τῆς φάλαγγος // δ. Ρ φέρει, Υ πλοῦτος, Α1 κάλλος, Α2 τῷ κεκτημένῳ // ε. Ρ νομίζονται, Υ οὔτοι (ενν.), Κ κόλακες, ἐχθροί // στ. Ρ ἐχειροτόνησαν, Υ Ἀθηναῖοι, Α Ἰφικράτην ΚΑ στρατηγόν.
14. α. μάχεσθαι: τελικό, Α στο ρ. διδάσκει, ετεροπροσωπία (Υ: σε) β. διαφέρειν: τελικό, Υ στην απρόσωπη έκφραση δίκαιόν ἐστιν, ετεροπροσωπία (Υ: ὑμᾶς) γ. καταλείπειν: τελικό, Υ στο απρόσωπο ρ. χρῆ, ετεροπροσωπία (Υ: ἡμᾶς) δ. ὑπομένειν: ειδικό, Α στο ρ. δοκεῖτε, ταυτοπροσωπία (Υ: ὑμεῖς).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 6.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Ενότητες 4 και 6 (επαναληπτικό)

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ Α' ΚΑΙ Β' ΚΛΙΣΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

1. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α' με τη γραμματική τους αναγνώριση στη στήλη Β' (δύο στοιχεία περισσεύουν):

Α'	Β'
σταδίου	δοτική ενικού
νήσῳ	γενική πληθυντικού
ἡμέρας	αιτιατική πληθυντικού
εὐπλοῖαν	δοτική πληθυντικού
φωνῇ	αιτιατική ενικού
	γενική ενικού

Μονάδες 5 × 1 = 5

2. Να γραφούν οι ζητούμενες πτώσεις των παρακάτω ουσιαστικών και στους δύο αριθμούς:

	γενική	δοτική
ἡ ὁδός		
τὸ δικαστήριον		
ἡ μάχη		
ὁ διδάσκαλος		
ἡ τράπεζα		

Μονάδες 5 × 2 = 10

3. Να συμπληρώσετε το σωστό τύπο των ουσιαστικών που δίνονται σε παρένθεση:

- α. Πιὼν ὅσον ἤθελεν προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος.....(ιδέα).
β. Εἰς πυκνὴν καὶ δασεῖαν (ὕλη) ἐνέπεσεν.
γ. Τῇ ὁγδόῃ (ἡμέρα) καθορῶμεν (ἄνθρωπος) πολλούς.
δ. Ἐλαφος παραγίνεται ἐπὶ τина (πηγή) διανγῇ καὶ βαθεῖαν.

Μονάδες 5 × 1 = 5

Ενότητα 7

ΟΛΙΓΟΛΕΙΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟ ΡΗΜΑΤΑ

1. Να κατατάξετε τα παρακάτω ουσιαστικά στην κατάλληλη στήλη του πίνακα με κριτήριο τη σημασία τους: ὄρασις, σωτήρ, βασιλεία, βοσκή, πράκτωρ, ποτήριον, βάθρον, θέαμα, δικαστήριον, ὀρχήστρα.

πρόσωπο που ενεργεί	ενέργεια/ κατάσταση	αποτέλεσμα/ ενέργειας	ὄργανο/ μέσος	τόπος

Μονάδες 10×1=10

2. Να γράψετε δύο ομόρριζα απλά ουσιαστικά της α.ε. για καθένα από τα παρακάτω ρήματα: βάλλω, ψεύδομαι, φύω, ψηφίζω, φθείρω.

Μονάδες 5×2=10

Ενότητες 14-16 (επαναληπτικό)

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΦΩΝΗΣ

1. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους οριστικής ενεστώτα μέσης φωνής στο ίδιο πρόσωπο της οριστικής του παρακειμένου μέσης φωνής: *πράττεται, κωλύομεθα, ῥίπτει/ῥίπτῃ, παρασκευάζομαι, κόπτεσθε.*

Μονάδες $5 \times 2 = 10$

2. Να αντιστοιχίσετε κάθε ρηματικό τύπο της στήλης Α' με τον τύπο από τη στήλη Β' που βρίσκεται στο ίδιο πρόσωπο:

Α'	Β'
πεπεισμένοι εἰσὶ	ἐπορευσάμεθα
ἄπτει/ἄπτῃ	ἐστρατοπεδεύσαντο
πανόμεθα	πεφραγμένοι ἦσαν
ψεύδεσθε	ἐτάξω
ἐπιβουλεύονται	πέπραχθε

Μονάδες $5 \times 1 = 5$

3. Να συμπληρώσετε τα κενά των φράσεων με τον τύπο των ρημάτων που ζητείται:

- α. Ἦν δὲ ὁ δεσμός ἐκ φλοιοῦ κρανίας καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχή (φαίνομαι, παρατ.).
- β. Τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλείστοι (ἐπιμέλομαι, ενεστ.).
- γ. Σημεῖον δέ οἱ ἦν βοὸς κεφαλὴ (ἐγχαράττομαι, θηλ. μτχ. παρακ.).
- δ. Πρὸς δὲ τὴν (τάττομαι, θηλ. μτχ. παρακ.) ὥραν ἅπας ὁ δῆμος συνέδραμεν.
- ε. Λέων (καταμέμφομαι, παρατ.) Προμηθεά πολλάκις.

Μονάδες $5 \times 1 = 5$

ΩΡΙΑΙΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Κείμενο

Ὁ καρκίνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου· ἀλλὰ δυσάλωτος ἢ ἄγρᾳ αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται. Ἄρραγεῖ γὰρ ἐρκίῳ τὸ ἀπαλὸν τῆς σαρκὸς ἢ φύσις κατσηφάλισατο. Διὸ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμένοι τὸ ὀστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαίως ἄπρακτοί εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡδονῆς διαθαλλόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου τὰς πτυχὰς ἑαυτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λάθρα ψηφίδα παρεμβالὼν, διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὗρίσκεται τὸ ἐλλείπον τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περιεχόμενος. [...] Ἐγὼ δέ σε βούλομαι τὸ ποριστικὸν καὶ εὐμήχανον τῶν καρκίνων ζηλοῦντα, τῆς βλάβης τῶν πλησίον ἀπέχεσθαι. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος δόλω, καὶ ταῖς τῶν πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέμενος, καὶ ταῖς ἀλλοτριαῖς συμφοραῖς ἐντρυφῶν.

Μέγας Βασίλειος, Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον 7.3

Ζητήματα

1. **α. καρκίνος, φύσις, ὀστρακόδερμον:** να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών και στους δύο αριθμούς.
- β. **προσηγόρευται, διακωλύει:** να μεταφερθούν στο ίδιο πρόσωπο όλων των χρόνων της οριστικής στη φωνή που βρίσκονται.

Μονάδες 5

2. **παρεμβalών, ζηλοῦντα, ἀπέχεσθαι:** να βρείτε τα υποκείμενα των όρων. Κατόπιν να δηλώσετε αν έχουμε ταυτοπροσωπία ή ετεροπροσωπία στο απαρέμφατο και αν οι μετοχές είναι συνημμένες ή απόλυτες.

Μονάδες 3

3. **ὀστρακόδερμον, τὴν σύμπτυξιν:** να αναγνωριστούν συντακτικά.

Μονάδες 2

4. Να γράψετε τρεις ομόρριζες του ουσ. ἡ σάρξ, απλές ή σύνθετες, λέξεις και να δώσετε την ερμηνεία τους.

Μονάδες 3

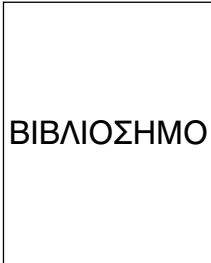
5. **σύμπτυξις, βλάβη:** τι δηλώνουν ως παράγωγες λέξεις;

Μονάδες 2

6. Πώς χρησιμοποιεί το παράδειγμα του κάβουρα ο Μ. Βασίλειος; Τι θέλει να κατανοήσουν οι ακροατές του;

Μονάδες 5

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

BIBΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.